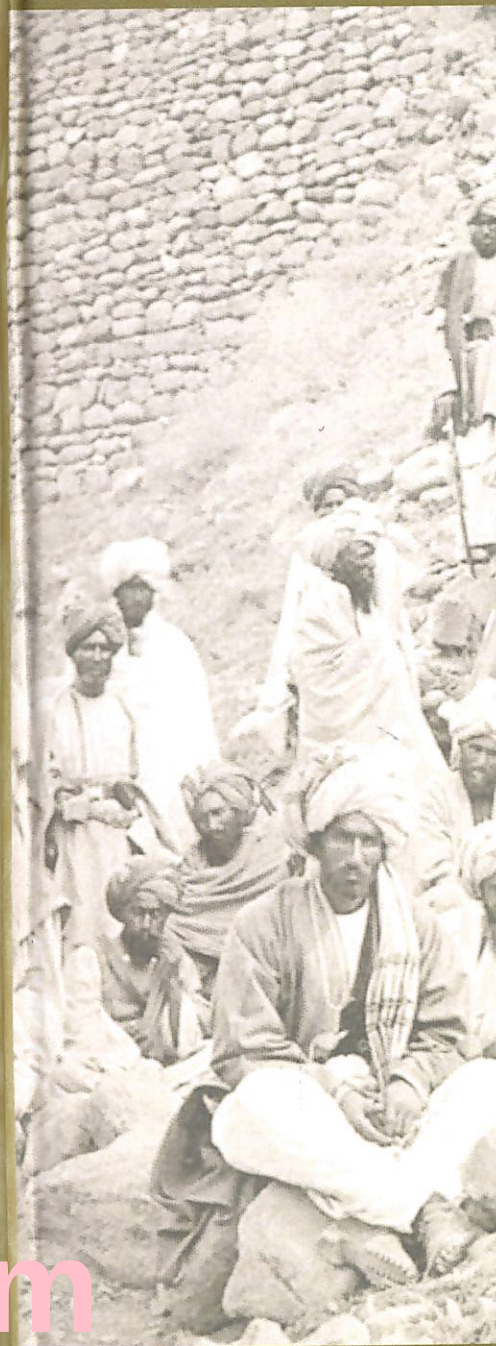


د غازي محمد عثمان خان ساپي
ژوند ته يوه کتنه



Ketabton.com

۱۳۹۶ هـ ش

پوهنځیار فهیم بهیر

د کتاب ځانگړنې

د کتاب نوم: د غازي محمد عثمان خان ساپي ژوند ته يوه کتنه

ليکوال: پوهنيار فهميم بهير

اړيکه: ۰۷۹۲۳۱۳۸۰۰

کمپوزر: خپله ليکوال

د چاپ زيار: احمد هنائش

ډيزاينر: محمد نعيم دارابي

خپرندويه ټولنه:

کال: ۱۳۹۶ هـ ش

پلې

بید

که

ډالی

* د هېواد ټولو هغه شاخلمو ته، چې د اسلام مبارک دين د دفاع په خاطر او د خپلې

خاورې د ازادۍ له پاره يې ځانونه قربان کړل.

* خپل ارواښاد نيکه شهيد الحاج استاد ناصر خان ساپي ته او خپل تره شهيد

عبدالوهاب بېنوا ته چې د هغوی د هڅو له امله مونږ ټوله کورنۍ د علم د لارې کلکه

ملتيا کوي.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخکنه
۱	د لومړنيو کرنيو دويم انځور.....	۸
۲	د دې کتاب په اړه.....	۹
۳	د تاريخ طلايي کرني.....	۱۰
۴	خپلې خبرې.....	۱۲
(۱)		
۱	د غازي محمد عثمان خان ساپي ټاټوبي.....	۱۴
۲	محمود راقی.....	۱۷
۳	تگاب.....	۱۸
۴	نجراب.....	۲۰
۵	اول کوهستان.....	۲۱
۶	دويم کوهستان.....	۲۲
۷	کوهبند.....	۲۳
۸	اله ساي.....	۲۴

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخکنه
(۲)		
۱	معاذ الله خان ساپي.....	۲۷
۲	شاداد خان ساپي.....	۳۰
۳	د محمد عثمان خان ساپي ژوند لیک.....	۳۲
۴	کابل ته د روسي پلاوي راتگ.....	۳۵
۵	افغانستان ته د انگریزي پوځونو ننوتل.....	۳۸
۶	د کندومک تړون.....	۴۰
۷	کابل ته د کیوناري راتگ.....	۴۳
۸	د محمد عثمان خان ساپي خوب لیدل.....	۴۵
۹	په تگاب کې د محمد عثمان خان غونډه.....	۴۷
۱۰	د محمد عثمان خان په مشرۍ د ملي.....	۴۸
۱۱	د بالا حصار جگړه او غازي محمد عثمان خان.....	۴۹
۱۲	راپرټس د کابل په لور.....	۵۲
۱۳	ولسي پاڅون.....	۵۳

لړلیک

شمېره	سرليکونه	مخکنه
۱۴	له غازي محمد عثمان خان ساپي څخه د.....	۵۵
۱۵	غازي محمد عثمان خان د شپږ پور په جگړه کې.....	۵۷
۱۶-	په آسماني غره کې د غازي محمد عثمان.....	۶۱
۱۷	د غازي محمد عثمان خان مزار.....	۶۷
۱۸	د غازي محمد خان په نوم نومونې.....	۶۸
۱۹	غازي محمد عثمان خان د شعر په هنداره کې.....	۶۹

(۳)

۱	د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ شجره.....	۷۲
۲	غازي پير محمد خان ساپي.....	۷۳
۳	غازي امير محمد خان ساپي.....	۷۵
۴	غازي محمد شاه خان ساپي.....	۷۶
۵	محمد صديق خان ساپي.....	۷۷
۶	عبدالغفور خان ساپي.....	۷۹
۷	د فرقه مشر محمد حسن ساپي جگړه له لقیانو سره.....	۸۰

لړلیک

شمېره	سرليکونه	مخکنه
۸	د فرقه مشر محمد حسن خان او انور خان.....	۸۴
۹	د محمد حسن خان ساپي زامن.....	۸۷
۱۰	ماخذونه.....	۹۰

د لومړنيو کړنو د دويم انځور

د ننگرهار پوهنتون د ژبو او ادبياتو د پوهنځي د دويم کال (۱۳۸۶ هـ ش) محصل وم، چې د يوې کورنۍ دندې په هدف مې ځينې تاريخي اثار ولوستل په دې اثارو کې زموږ سيمه وال «غازي محمد عثمان خان ساپي» د انگرېزانو په دويمه جگړه کې د ستر مبارز په توگه ياد شوی دی، خو د نوموړي د ژوند او مبارزو په اړه يو ځانگړی کتاب نه و چاپ شوی، چې د نوموړي د ژوند او د ټولو مبارزو يادونه په کې شوې وي. نو په دې اړه مې کلک هوډ وکړ، د نوموړي د ژوند او مبارزې په اړه مې په ليکنه پيل وکړ، خو زه هغه مهال محصل وم، د تاريخي سرچينو، مرکو او د بيلابيلو ماخذونو څخه په استفادې مې کتاب په بېره چاپ کړ. اوسمهال مې خپلې لومړنۍ کړنې دوباره وکتلې، د نثر نيمگړتياوې مې ورته سمې کړې، پخوانيو تاريخي اثارو سره مې د نوموړي د مبارزو معلومات بيا و ارزول او د ډېر دقت له امله مې په پخوانيو اثارو کې هم نيمگړتياوې پيدا کړې. اوسمهال مې د دې کتاب ماخذونه په علمي معيارونو برابر کړل او ټول معلومات له يوې ارزونې تېر شول.

زما د لومړنيو کړنو ستر ارزښت دا و، چې د نوموړي تاريخ يې را ژوندی کړ او که د نوموړي په اړه له دې زياته قوي څېړنه وشي، نو اړتيا ده چې د دويمې جگړې په اړه د انگليسي ژبې متون وکتل شي.

په دې چاپ کې مو د پخوانيو کړنو ځينې سرليکونه لنډ او ځينې معلومات مو اضافه کړل، تر څو ليکنه خپل منطقي تسلسل وساتي.

په دې اړه د ننگرهار پوهنتون د خپلو هغه استادانو منندوی يم، چې د دې کتاب په ليکلو کې يې زما سره مرسته کړې او د هغوی تشويق و چې دا کړنې چاپ شوې. په پای کې د گران سيموال او د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی انجينر يوسف

حيدر نه هم مننه چې په لومړي ځل دا کتاب د نوموړي په مالي لگښت چاپ شوی دی.

په اسلاميت او افغانيت مټين (پوهنيار فهيم بهير)
البیروني پوهنتون، کاپيسا (۱۳۹۶ هـ ش)

د دې کتاب په اړه

زموږ د هېواد په تاريخ کې د نورو ملتونو په څېر، ډېرو ملي قهرمانانو خپلې وينې د هېواد د ازادۍ په لار کې توی کړې دي، په دې تمه چې هېواد د استعمار له منگلو څخه خلاص او هېواد وال يې د نورې نړۍ له قومونو سره سيال شي، چې د ځينو کارنامې، وياړنې او مبارزې تر اوسه پورې پټې پاتې دي چې د هريو ملي قهرمان ژوند او مبارزه جلا څېړنې ته اړتيا لري.

ښاغلي فهيم بهير چې د هېواد د نوميالي غازي او شهيد محمد عثمان خان ساپي او د ده د کورنۍ د غړو او يو شمېر نورو غازيانو وروڼو د اتلولي او مبارزې په اړه نوي معلومات راټول کړي، د فهيم بهير دا هڅه د ستاينې وړ ده، چې په خپله ليکنه يې د هېواد تاريخ غني کړ او شهيدانو ياد يې تازه کړ. زه ده ته د دې ليکنې مبارکي وایم او د خدای (ج) له دربار څخه ورته د نورو ليکنو او څېړنو غوښتونکی يم، چې په راتلونکې کې د نورو غازيانو، شهيدانو په اړه هم ښه کړه او هر اړخيزه معلومات ټول او چاپ يې کړي.

په درنښت

پوهنمل مستعلي خان (نيازی)

د ننگرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي

د تاريخ د څانگې استاد

ل ۱۳۸۶/۲/۱۱ ل

د تاريخ طلايي کړنې

افغانستان د غازيانو کور دی او د دغه هېواد د وياړليو ولسونو د خپل ژوندانه په ټولو پړاوونو کې د پرديو د يرغل پر وړاندې تلپاتې مبارزې کړي، دا مبارزې د ټوپک پر وخت د ټوپک په ژبه شوي او د تورې پر وخت د تورې په ژبه. د دغې سيمې طبيعي اب و هوا خدای تعالی همداسې زېږولې، چې هر مېړه يې د نورو د يرغل پر وړاندې نه سترې کېدونکي مبارزې کړي او دا مبارزې زموږ د تاريخ وياړلي بابونه دي.

زموږ د ژوندانه هره برخه او باب، زموږ هر غر او کمر، زموږ هره دښته او هواره، زموږ هر رود او خوږ زموږ د نېکونو او پلرونو د ننگ وېت و عزت او مېړانې شاهدي لري. دا گڼو بهرنيو تاريخ پوهانو او سياحانو هم منلې او دنيا هم چې افغانان د نړۍ تاريخ جوړونکي قوم دی او دغه قام تل د خپلې خپلواکۍ له پاره په مبارزه کې د هيڅ شي پروا نه ده ساتلې خو زموږ د تېرو وياړونو د خوندیتوب له پاره موږ پروخت او پر ځای مبارزه او هڅه نه ده کړې که مو کړې ده، نو نیمگړې او کمه ده.

زموږ ځوانان بايد راپاڅېږي قلم په گوتو کې ونيسي او د دغه کتاب د ليکوال ښاغلي فهمیم په څېر د خپلو نیکونو او پلرونو تېرې کارنامې خوندي کړي. زموږ له پاره له تاريخ پرته هسې هم نور څه نه دي پاتې، نو که دا برخه مو هم نیمگړې او خواره وي بيا به نو هيڅ هم نه يو!!

د دغه کتاب ليکوال د قدرداني وړ دی چې د خپلې زده کړې په بهير کې لا له ادبياتو پوهنځي فارغ شوی هم نه دی په خپل زړه کې د خپل وياړلي او ځورېدلي ولس د تاريخ د ساتلو او راځلولو له پاره هيلې پالي. حاضر کتاب له خپلو وياړونو سره د ده د مينې ژوندی ثبوت دی. رښتيا هم غازي محمد عثمان خان ساپي په نولسمه پېړۍ کې چې زموږ هېواد له هر پلوه د ښکيلاکي ځواکونو په منگلو کې پروت و د خپل

هېواد د ژغورنې او پالنې له پاره د هغه مبارزه د هېر بدلون نه ده. غازي محمد عثمان خان يوازې په خپل ځان مبارزه نه و خپلې کورنۍ او سيمې ته يې هم د مبارزې او هېواد پالنې يو ژوندی درس پر ايښی او د افغانستان اسکرېلي، ځپلې او نټلې ولس به د ده د ژوندانه، جهاد او مبارزې وياړونه که په هر حالت کې وي، په خپلو وينو او اوښکو وساتي.

مونږ لا هم د وينو او اوښکو له توپاني څپڅپانده سمندر سره مل را روان يو او د يو ناتار اوښکې مو وچې کړې نه وي چې بل غم مو د کاله مېلمه وي، کنه د غازي محمد عثمان خان په څېر مبارزو غازيانو د ژوندانه کارنامې خو تر دې پخوا په کار وې چې موږ د کاغذ پر مخ ليکلې او ساتلې وای.

ښاغلي فهمیم مټي رانغښتي او د خپل هېواد د تاريخ يو باب يې يو ځل بيا را ژوندی کړی د تاريخ کتابونو ته ناست شوی او د خپل ټاټوبي د ستر شخصيت غازي محمد عثمان خان ساپي د ژوندانه بېلابيلې برخې يې په کې کره کړي، څېړنه يې کړې او د ابدیتوب او تلپاتیتوب په مخه يې درانه گامونه اوچت کړي دي.

زموږ نور ځوانان بايد د ده په پله پل کېږدي، د خپل هېواد د تاريخ د غازيانو زرین بابونه د ځانگړو کتابونو په ليکلو سره را وځلوي او يوازې خپل ولس ته د وړاندې کولو له پاره نه، بلکې د نړۍ نورو ولسونو او قومونو ته هم د خپل تېر تاريخ دغه بابونه ور وپېژني.

ما هېله درلوده چې د ښاغلي فهمیم په قلم د غازي محمد عثمان خان په ژوندانه دغه کتاب له هره پلوه وگورم او بيا پرې د تاريخي واقعاتو په رڼا کې يوه اوږده سريزه وليکم خو له يوه پلوه د وخت اوسنۍ تنگسيا او له بل پلوه د ده د ځوانۍ ځوښت او بېړۍ د خپل زړه خبرو ته پرې نه ښوېدم. د املا او انشا له پلوه مې د دغه کتاب يو څو مخونه په

د خپلې خاورې او د اسلام مبارک دين څخه د دفاع په خاطر يې په کلکه مبارزه وکړه چې د ده او د ده کورنۍ په اړه زه دلته څه نه وایم، چې بشپړ تفصيل به يې د دې وړو کي کتابگوټي په راتلونکو پاڼو کې ولولي.

په پای کې د خپلو درنو استادانو، استاد فضل ولي ناگار څخه ډېره مننه چې زه يې د دې کتابگوټي ليکلو ته وهڅولم، له استاد مست علي خان نيازي څخه هم ډېره مننه، که نه وای نو دا رساله به ستاسو تر گوټو نه وای رسيدلې او د درانه استاد محمد داود وفا څخه مننه چې په خپله سريزه يې کتاب ته نوره ښکلا هم ور وېښله، د انجينر نور احمد حيدر تگابي څخه په مننې چې د موادو په راټولولو کې يې را سره په خلاص مټ زيار وگاله او همدارنگه د پوهنتوني زده کړو گران ملگري خيبر جبارزي څخه مننه چې په ورين تندي يې را سره د کتاب په املايي برخه کې مرسته وکړه. د دغه ټولو ښاغلو څخه يو ځل بيا مننه کور يې ودان، هڅې او مرستې يې د نيکۍ په تله کې حساب شي او د څښتن تعالی د دربار څخه ورته اوږد عمر غوښتونکي يم.

په درنښت

فهميم بهير

(د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانگې محصل)

۱۳۸۶/۲/۱۷ ليليه

خپلې خبرې

د نړۍ ښکيلاک گرو زموږ پر سپېڅلې خاورې د خپلو شومو هدفونو په موخه په ډېرې سپين سترگۍ څو وارې تېرې کړي، چې افغان ولس د خپل استعمار تر جغ لاندې راولي او د غلامۍ کړۍ يې پښو ته واچوي، مگر غيږتي او زړورو افغانانو په تش لاس او سپېڅلې عقیده د غلامۍ زولنې ماتې او دغه برنډ سترگو استعمار گرو ته يې داسې غاښ ماتونکي ځواب ور کړ چې د تاريخ په زړه کې په زرينو کړښو، نورو ته د عبرت او پند درس شو.

يو له دې تېريو څخه د انگرېزانو دويم تېري دی چې پر افغاني خاوره يې کړۍ، خو سربښدونکو مجاهدو غاښانو د سر په بدله د دې تيري پر وړاندې سينې سپر کړې او لکه غرونه يې مخ ته ودرېدل.

د مجاهدو غاښانو له ډلې يو هم غازي محمد عثمان خان ساپي او د ده کورنۍ وه، چې

د غازي محمد عثمان خان ټاټوبی (کاپيسا)

کاپيسا د افغانستان له مرکزي ولايتونو څخه دی، چې د پنجشير، پروان، کابل او لغمان تر منځ موقیعت لري. کاپيسا د هېواد په تاريخ کې ځانگړي بابونه لري خو تر هر څه وړاندې د کاپيسا له نوم څخه يې پيلو:

د کاپيسا نوم د چين تاريخ ليکونکو د (کې پن) ياد (کې پيش)، د يونان او روم جغرافيه ليکونکو د کاپيسا په نوم ياد کړی دی. په پخوانيو متونو زند او اوستا کې د (کاپسين، کياپسي او کافو) په نومونو هم ياده شوې ده، خو بطليموس د کاپيسا په نوم ياده کړې ده.

اولين سپری چې کاپيسا نوم يې د خلکو تر غوږونو ورسوه هغه د سانسگريټ د ژبې د صرف او نحوې عالم پانيني و. په پخوانيو ليکوالو کې ابو ريحان البيروني وروستنی شخص و، چې د کاپيسا د نوم يادونه يې کړې ده.

کاپيسا د هېواد يوه تاريخي سيمه ده، چې د کوشانيانو د سترواکۍ ځانگړی مرکز و. د تاريخ په اوږدو کې نوموړې سيمې د خپل ستراتيژيک موقیعت په اساس د باختري، هند، اراکوزيا او دروم د بحېرې تر منځ ځانگړی رول درلوده، چې د يادو سيمو څخه به تجارتي کاروانونو پر همدې سيمې باندې تگ او راتگ کاوه.

کاپيسا يو اوسنی شکل لري او بل پخوانی. په لرغونې کاپيسا کې د کابل او پروان سيمې لکه، کوهدامن، بگرام، چاريکار، جبل السراج او د اوسنی کاپيسا سيمې لکه کوهستان، نجراږ او تگاب هم د کاپيسا په نوم يادېده او بگرام يې مرکز و، چې د تاريخ مهو پاچاهانو په کې هستوگنه کړې ده. ياده سيمه د يوناني او باختري پاچاهانو

په واکمنيو کې هم ځانگړی ارزښت درلوده، چې د هغه مهال يو شمېر تاريخي اثار اوسمهال هم د کاپيسا په بيلابيلو برخو کې موجود دی.

کاپيسا د کانيسکا د واکمنۍ پر مهال ځانگړی او زرین تاريخ لري، چې ياده سيمه ۶۲۰ کاله د اريانا د پلازمينې په توگه پاتې شوې ده. د ده پر مهال کاپيسا د سياسي نفوذ نه برخمنه وه، ښه فرهنگي او تجارتي اړيکې يې د هغه مهال له مهمو سترواکيو، لکه: د چين او روم سره درلودې. په دغه دوره کې د کاپيسا په بيلابيلو برخو کې عبادتخايونه او ښارونه هم جوړ شوي، چې اوسمهال د ځينو کيندونو په اساس يې لرغوني اثار راويستل کېږي.

کانيسکا (۱۶۰-۱۲۰م) هغه واکمن دی، چې يو ځانگړی حکومت يې په اريانا کې رامنځته کړ او د خپل سياسي نفوذ د کنټرول په موخه يې د اوږي مرکز د کاپيسا بگرام وټاکه. چيني زاير، چې په اوومه عيسوي پېړۍ کې کاپيسا ته راغلی و، له دې سيمې څخه يې ليدنه کړې او په هغه وخت کې پاچا د کشتار، يعنې د نجيباو له ډلې څخه و، چې اوه «۷» امارتونه يې تر ادارې لاندې و او هغه سيمې، چې د کاپيسا په سياسي نفوذ کې شاملې وې هغه چيني زاير هيوانتسنگ په لاندې توگه معرفي کړي دي:

- ۱- لاپو (لغمان) شاهي کورنۍ يې له منځه تللې وه او د کاپيسا له خوا نه اداره کېده.
- ۲- نگارهار (ننگرهار) دلته هم کومه ځانگړې حکمراني نه وه، بلکې حکمرانان يې له کاپيسا څخه ټاکل کېدل.
- ۳- تاشاسيلو (تاکسيلا) دا سيمه هم ډېر وخت د کاپيسا نه اداره کېده، خو وروسته په کشمير پورې وتړل شوه.

مخکې لنډه يادونه وشوه، چې د کاپيسا د عروج وخت په فرهنگي، سياسي او تجارتي لحاظ د کانيشکا له واکمنۍ سره اړه لري او د ده پر مهال د سيمو د سترواکيو سره ځانگړي روابط درلودل، د ده پر وخت د مذهب ازادي هم زياته وه، چې د کاپيسا په مرکز (بگرام) او په نورو سيمو کې ډير عبادتخاونه او راهبان موجود و، چې د بودايي دين يو مشهور عالم د (گونوارمن، Gunavar man)، چې د کاپيسا يو شهزاده و، ځانگړی نوم لري، چې ده د بودايي دين د خپرېدو په موخه د جنوب ختيځ اسيا او چين ته سفرونه وکړل او هلته يې گڼ شمېر شاگردان وروزل.

له کوشانيانو څخه وروسته واک کيداريانو ته ورسیده او د دوی پر مهال هم کاپيسا د پلازمينې په توگه مطرح وه. په نهمې ميلادي پېړۍ کې د کاپيسا پر ځای کابل د پلازمينې په توگه وټاکل شو او وروسته لدې په اسلامي تاريخونو او آثارو کې د کاپيسا پر ځای د کابل نوم د تاريخ پاڼو ته ولويده يعنې د (۲۲۰ م) نه ۱۹۶۰ م پورې کومه پاملرنه ورته ونه شوه، بلکې په ۱۹۶۰ م (۱۳۴۲ ش ل) دهغه مهال لومړي وزير فيصله وکړه، چې د افغانستان اداري واحدونه لوړ شي همغه و، چې کاپيسا بيا د يو ولايت په توگه رامنځته شوه، چې اوسمهال شپږ ولسوالۍ لري.

کاپيسا د بحر له سطحې نه ۱۵۰۰ متره لوړوالی لري او ۱۸۷۱ کيلو متره مربع مساحت لري. د کاپيسا شمال کې د هندوکش لوړ غرونه، د پنجشير واوريني څوکې، د نيلا ب سيند او د شمالي ډنډ ورته ځانگړې ښکلا ورکړې له همدې امله د پخوانيو واکمنانو هستوگنځی و.

د کاپيسا اقليم په ژمي کې يخ او په اوړي کې گرم دی، مگر په پسرلي او مني کې

معتدله هوا لري. د کابل په نسبت د بحر له سطحې څخه لږه ارتفاع لري، نو ځکه هر ډول کرکيله پکې کېږي. د نوموړي ولايت د اورښت اندازه ۳۰۰-۴۰۰ ملي متره ده او په اوړي کې يې تودوخه د ۲۵ او ۴۵ درجو ترمنځ وي.

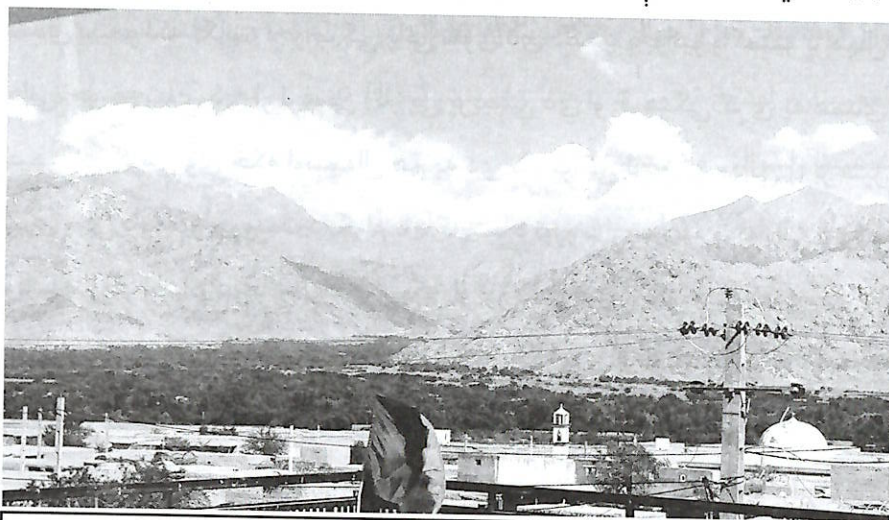
د کاپيسا په لويديځ کې د پنجشير سيند تېرېږي، چې اول کوهستان، دويم کوهستان او د کاپيسا مرکز ته ترې د اوبو لوی نهرونه غزیدلي او د يادو سيمو کرنيزې ځمکې خړوبوي.

محمود راقي: محمود راقي د کاپيسا مرکز دی، چې ۱۲۱ کيلو متره مربع مساحت لري، چې جنوب ته يې نجرا ب، ختيځ ته يې کوهبند، شمال ته يې دويم کوهستان او لويديځ ته يې د پنجشير سيند پروت دی. د اټکل له مخې شمالي عرض البلد په ۳۴ درجو او ۳ دقيقو او ختيځ طول البلد ۲۸ درجو او ۲۴ دقيقو کې واقع دی او د ۶۰ په شاوخوا کې کلي لري.

د کاپيسا مرکز کرنيزه ځمکه لري، چې يادې ځمکې د پنجشير له سيند څخه خړوبېږي. د کاپيسا د نورو سيمو په پرتله د انگورو باغونه ډېر لري او د اوړي په موسم کې گڼ شمېر سيلانيان د کاپيسا له مرکز څخه ليدنه کوي. محمود راقي دوه مهمې سيمې لري، چې د سياحتي او اقتصادي ارزښتونو څخه برخمنې دي، يوه د محمود راقي په ختيځه برخه کې د ريگروان په نوم پرته ده او بله د محمود راقي په لويديځه برخه کې د صيادو په نوم. دې دواړو سيمو ته د کال په هر موسم کې گڼ شمېر سيلانيان د هېواد له نورو برخو څخه راځي.

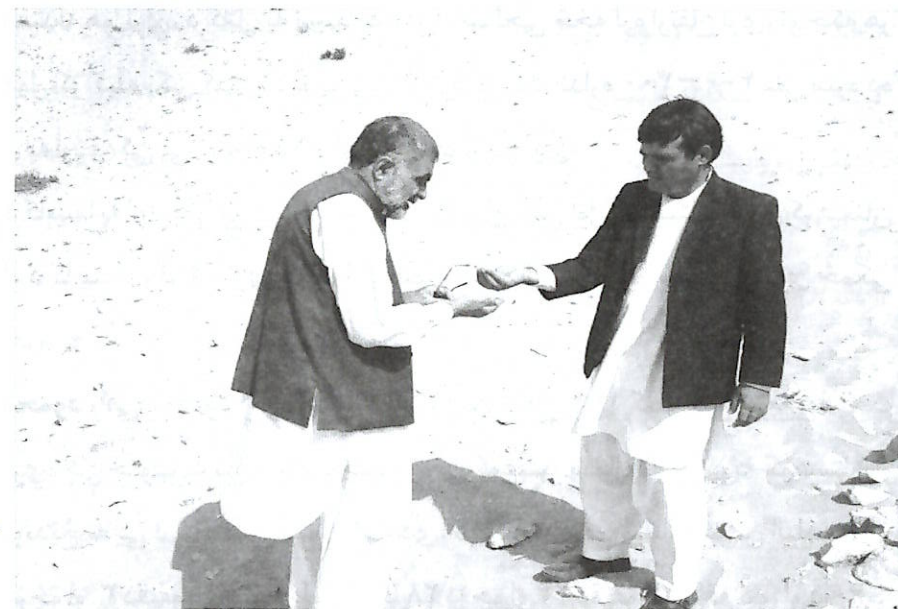
تاريخي آثار شته او ډېر وخت د غېږې فني کندنو په ترڅ کې بر سېره شوي او زيات وخت له گاونډيو هېوادونو څخه ځينې کسان راغلي دلته يې څېړنې کړي او ځنې مواد يې ويستلي دي. په دغه ولسوالۍ د کوشانيانو د وخت سيکې، لوبښي او د غرونو په لمنو کې پخواني کورونه را برسېره کېږي، چې د جوړېدو وخت يې د کوشانيانو واکمنۍ ته رسېږي.

تګاب د کاپيسا د نورو ولسواليو په پرتله پراخې شنې سيمې لري، د کال په څو مياشتو کې د نجراب او د اله ساي د رودونو څخه يې کرنيزې ځمکې خړوبېږي. د تګاب ولسوالۍ هر ډول تازه او وچې مېوې لري چې خواړه انار يې د نړۍ په کچه ځانگړی شهرت لري اوسمهال يې الوبخارا هم په لوړه بيه نورو هېوادونو ته صادرېږي.



د تګاب د بړه درې انځور

د هېواد نوميالی غازي محمد عثمان خان هم د يادې ولسوالۍ د احمد زيو په سيمه کې پيدا شوی دی، د نوموړي د کورنۍ غړي اوسمهال هم د خانانو په نوم يادېږي چې



د کتاب ليکوال له پياوړي تاريخپوه او څېړونکي استاد حبيب الله رفيع سره په رېگروان سيمه کې.

د ريگروان په سيمه کې د ابو حنيفه صيب په نوم يو زيارت هم شته او په لسگونه نورې افسانوي کيسې هم لري. د دې سيمې له ريگ څخه په تعميراتي موادو کې کار اخيستل کېږي اوسمهال پرې حکومت بنديز لگوي چې څوک يې وړلی نه شي. **تګاب:** تګاب د کاپيسا جنوبي ولسوالۍ ده، چې ۴۸۵ کيلو متره مربع مساحت لري او د سمندر له سطحې څخه ۱۳۰۰ متره لوړوالی لري. د تګاب ولسوالۍ ختيځ ته لغمان او اله ساي ولسوالۍ، شمال ته يې نجراب ولسوالۍ، جنوب ته يې د کابل سروي ولسوالۍ او لويديځ ته يې د پنجشير سيند پروت دی.

د ورينېمو تنګي تاريخي لار پر همدې ولسوالۍ باندې غزیدلي ده چې د هېواد ختيځې سيمې د هېواد له شمال سره نښلوي. په دې ولسوالۍ کې هم گڼ شمېر

د کرونه لري، چې د هېواد په کچه لومړنۍ ولسوالۍ ده، چې ډيری طبي ډاکټران لري.



د نجراب طبيعي ښکلا

اول کوهستان: دا ولسوالۍ د کاپيسا په شمال کې پرته ده، چې جنوب ته يې دويم کوهستان، لوديځ ته يې د پنجشير سيند، شمال ته يې پنجشير او ختيځ ته يې کوهبند ولسوالۍ واقع ده.

ياده ولسوالۍ ۱۷۱ کيلو متره مربع مساحت لري او ډيری سيمې له لرغونو اثارو ډکې دي چې د خم زرگر په نوم سيمه يې په لرغونپوهنه کې د ځانگړې مطالعې وړ ده. په دې ولسوالۍ کې د «نساجي گلبهار» په نوم درخت جوړونې فابريکه وه، چې د اسيا په کچه يې شهرت درلوده او په ۲۴ ساعتونو کې به درې ډلو کسانو په کې کار کاوه. په علمي او اقتصادي لحاظ هم ياده ولسوالۍ په اوله کټه گوري کې ده.

علمي او فرهنگي شخصيتونه هم لري. په ۱۳۷۶ کې د البيروني پوهنتون په دې ولسوالۍ کې جوړ شو چې اوسمهال اته پوهنځي لري او تر څنګ يې نورې علمي موسسې او انستيتونه هم جوړ شوي دي. د البيروني پوهنتون لومړنی پوهاند ډاکټر

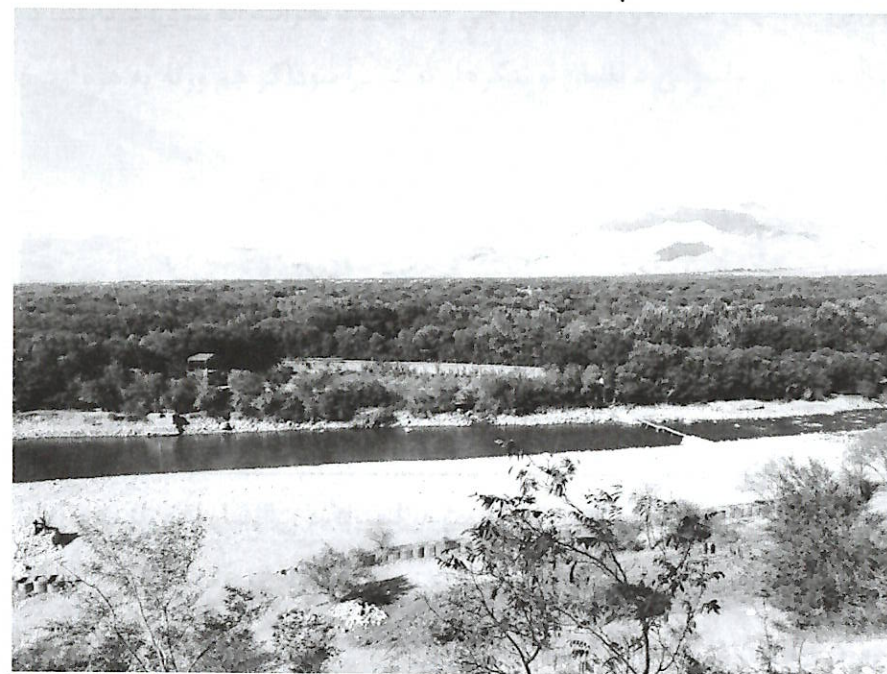
د تګاب د بيلابيلو سيمو سر بېره د هېواد نورو برخو ته هم کو چيدلي دي. د تګاب ولسوالۍ اوسمهال ستر لوی بازار لري، چې د کاپيسا د نجراب، اله ساي، د کاپيسا د مرکز، د سروبي ولسوالۍ د لغمان او ننگرهار يو شمېر سوداګر هم ورته په هره اونۍ کې تګ او راتګ کوي.

نجراب: نجراب هم د کاپيسا په جنوب ختيځ کې پرته ولسوالۍ ده، چې د هندوکش په لړيو کې را گېره ده، چې ۵۸۵ کيلو متره مربع مساحت لري او د سمندر له سطحې نه ۱۶۷۵ متره لوړوالی لري.

نجراب پنځه لويې درې لري، د ورېښمو تنګي د لارې به د ميلاد نه مخکې او وروسته تجارتي کاروانونه کاپيسا ته د جنوب يا د شمال له لارې داخلېدل. دوی ډېر وخت په همدې سيمو لکه تګاب، نجراب کې پاتې شوي دي دلته د پخوانيو واکمنيو پر مهال ودانۍ جوړې شوي دي او لرغوني آثار يې پريښي دي او فرهنگي کړۍ په همدې سيمو کې گرمې وي ځکه اوسمهال هم په دې سيمو کې لرغونې ودانۍ را بر سېر کېږي، چې د ودانيو جوړښت د بگرام يا د کاپيسا د نورو ښارونو سره ورته والی لري او يونانيانو او کوشانيانو د زمانې لوبښي، سيکې او نور مسي شيان پکې پيدا کېږي.

نجراب د هېواد په کچه د طبيعي ښکلا له امله ځانگړی ځای لري، په اوږدې کې ياده ولسوالۍ هم گڼ شمير سيلانيان لري، په غرنيو لړيو ښکيلې درې، د غرونو په ډډو کې شنې ونې، په سينه يې هر ډول ميوې او يخو چينو يې طبيعي ښکلا څو برابره نوره هم ښايسته کړې ده. ياده ولسوالۍ د تګاب او اله ساي په پرتله لوړه ده، د سيند گوټو اوبه يې د پنجشير له سيند سره يو ځای کېږي. نوموړې ولسوالۍ کرنيزې ځمکې هم لري، چهار مغز او جنغوزې يې له هېواده بهر صادريږي. په علمي لحاظ هم ځانگړي

محمد نعيم شريف دى چې د دويم کوهستان اوسيدونکى.



د اول کوهستان يوه زرغونه منظره

اول کوهستان کرنيزې ځمکې هم لري، چې د پنجشير له سيند څخه خړوبېږي، نوموړې ولسوالۍ هر ډول ميوې او کرنيز حاصلات لري چې د اوړي په موسم کې درې مهم ځايونه يې دارزښت وړ دي: د خم زرگر سيمه، د شرکت د گلپهار څنډه او د گل غونډۍ برخه، چې د کاپيسا د طبيعي ښکلا د تاج برخې گڼل کېږي.

دويم کوهستان: د دې ولسوالۍ شمال ته اول کوهستان، ختيځ ته يې کوهبند ولسوالۍ، لوديځ ته يې د پنجشير سيند او جنوب ته يې محمود راقي پروت دی. دا ولسوالۍ د کاپيسا د مرکزي برخو څخه گڼل کېږي، چې کرنيزې ځمکې ډېرې لري

او د پنجشير له سيند څخه خړوبېږي.

پخوا دواړه کوهستانونه يوه ولسوالۍ وه، خو ۱۳۷۷ هـ ش کې په دوه برخو (اول کوهستان او دويم کوهستان) باندې ووېشل شوه. د دې ولسوالۍ مرکز د جمال اغې سيمه ده، چې د کاپيسا مرکز له اول کوهستان سره نښلوي. دا سيمه هم هر ډول تازه ميوې لري، خو انگور يې له هېواده بهر صادريږي. د دويم کوهستان ختيځه څنډه غرنۍ ده، افسانوي کيسې هم لري خو لوديځه څنډه يې د پنجشير په سيند او شنبوتو او ونو باندې ډېره سينگار شوې ده، نو په دې اساس ډيرى سيلانيان هم له دې دواړو برخو څخه ليدنه کوي.

کوهبند: کوهبند ولسوالۍ غرنۍ سيمې لري، له نوم څخه يې معلومېږي چې په غرونو کې راگېر ده. کوهبند ولسوالۍ ۱۹۳ کيلو متره مربع مساحت لري، د بحر له سطحې



د کوهبند يوه غرنۍ چينه او د توتو مېله

څخه ۲۰۰۰ متره لوړوالی لري. نوموړې ولسوالۍ د ختيځ طول البلد په ۶۹ درجو او ۲۹ دقيقو او د شمالي عرض البلد په ۳۵ درجو او ۵۳ دقيقو کې واقع ده. کوهبند ولسوالۍ د اول او دويم کوهستان، نجراب او د پنجشير ولايت سره ګډې پولې لري. دا ولسوالۍ ځنې طبيعي ځانګړتياوې لري، د ښه ژوند له پاره ښه اقليم «اب و هوا» لري، د غرنو په لمنو کې د اوبو چينې لري د همدې له امله يې اوسيدونکي د ښې روغتيا خاوندان دي.

کوهبند ولسوالۍ وچه او تازه مېوې لري لکه توت، چارمغز او بادام. خلک يې ډېر ميلمه پال اوزيارکښ دي. نوموړې ولسوالۍ د کاپيسا د ټولو ولسواليو په پرتله لوړه ارتفاع لري او ډېری تاريخي ځايونه لري، چې هر غر او پرښه يې له افسانوي کيسو څخه ډکه ده.

اله ساي: دا ولسوالۍ د کاپيسا په جنوب ختيځ کې پرته ده، د تګاب، نجراب، لغمان سره ګډې پولې لري او تر ۱۳۶۸ هـ ش پورې د تګاب ولسوالۍ علاقدارۍ وه. نوموړې ولسوالۍ ۳۴۲ كيلو متره مربع مساحت لري او د سمندر له سطحې نه ۱۶۲۵ متره لوړ والی لري.

د اله ساي کلمه ترکيبي نوم دی، چې بېلابېلې معناګانې ورکوي. د «هله» ريښه په پښتو کې د «هغه وخت» معنا ورکوي او «ساي» په پخوانۍ عاميانه پښتو کې د «د سيلاب د تېرېدلو لارې» ته وايي. همدا ډول هغه ځمکې ته هم وايي چې څوړه وي. اله ساي د خپل جوړښت له مخې هم مخ په څوړه درې لري چې د لږ باران له امله يې اوبه د تګاب له رود سره يو ځای کېږي.

د دې ولسوالۍ ډيری خلک بزګر او مالداران دي او د ځمکې کرنيز حاصلات يې يو

فصله دي. په دې ولسوالۍ کې کرنيزې ځمکې هم لږ دي، خو چارمغز او جنغوزي په کې ډېر دي.

که په لنډ توګه د کاپيسا د سيمو طبيعي جوړښت ته ځير شو، نو ويلای شو، چې کاپيسا د هسکو او واورينو غرونو له امله په ژمي کې يخه هوا او په اوړي کې معتدله او ښه هوا لري، چې د هيواد له ګوټ ګوټ نه ګڼ شمېر خلک يې د سيل له پاره راځي. د کوهستان اوله او دويمه برخه او د محمود راقي سيمې په اوړي کې د شنو او ښکلو



د اله ساي يوه غرنی دره

ونو له کبله سمسورې او تازه ښکاري، چې په دې سيمو کې توت، زردالو، بادام او د انگور ونې ليدل کېږي. د دې سيمو په پرتله په نجراب او تګاب کې انار، جنغوزي، الو، چارمغز زيات پيدا کېږي او د نورو ميوو ونې هم لري. د کاپيسا د کرنې پيداوار غنم،

جوار، اوربشي، لوبيا، مې، پنبه او کچالو دي او وچې او تازه ميوې لکه انگور، انار، بادام، جنغوزي او زردالو نورو ولايتونو او ځينو بهرنيو هېوادونو ته هم صادرېږي. په دغه ولايت پخوا د نساجي فابريکه هم موجوده وه، چې د اسيا په کچه يوازيني فابريکه وه، چې بڼه توکران يې جوړول او زيات شمېر کارکونکو په کې دنده تر سره کوله، چې هغه اوسمهال د کورنيو جنگونو له امله ويجاړه شوې ده او اوسني حکومت هم ورته هيڅ پاملرنه نه ده کړې.

کاپيسا د خپل جغرافيو موقيعت ته په کتو او د لرغونو پاچاهانو د واکمنۍ په اړه گڼې افسانوي کيسې هم لري، چې زيات وخت له تاريخي واقعيتونو سره نژدې اړخ لگوي، بل خوا د هندو کش لوړ غرونو څخه په اوږي کې څو مياشتې گرم شمال هم په دې سيمه کې لگېږي، چې زيات وخت کرنيزو حاصلاتو ته زيانونه اړه وي.

په کاپيسا کې ۲۸۷۰۰۰ جريبه کرنيزه ځمکه شته، چې له دې جملې څخه يې ۱۰۰۰ جريبه للمي ده، چې د اول کوهستان، دويم کوهستان او محمود راقي ځمکې په اوږې کې د پنجشير له سيند څخه خړوبېږي، مگر په نجراږ، تگاب او اله ساي او کوهبند ولسواليو کې ځمکې د غرونو له لږو څخه د واورو په ويلې کېدو سره اوبه کېږي، چې په اوږي کې ذکر شوي سيمې د اوبو له کمښت سره مخ دي او د کرنيزو حاصلاتو پر کموالي او ډېروالي اغيزه لري.

کاپيسا د هېواد په تاريخ کې مهمه سيمه گڼل شوې ده، چې د يونانيانو او کوشانيانو د واکمنيو پر مهال يې ځانگړی شهرت درلوده. د کانيسکا د واکمنۍ پر مهال د اوږې پلازمينه وه، چې د پخوانۍ اريانا ډېرې سيمې يې تر واک لاندې وې او دغه مهال د کاپيسا اړيکې د سيمو د نورو سترواکيو سره نژدې وي. د همدې واکمنيو پر مهال په

کاپيسا کې فرهنگي مزکرونه او بازارونه موجود و او د هغه وخت د ځينو هېوادونو مهم توکي همدلته پلورل کېدل، خو د اسلام مبارک دين په راتگ سره له کاپيسا څخه پلازمينه کابل ته يوړل شوه او کوم فرهنگي ميراثونه، چې يې درلودل هغه ځينې له مينځه لاړل او وروسته له دې کابل خپل ځانگړی نوم په تاريخ کې پيدا کړ. (د پورتنۍ ليکنې مهمې او تاريخي برخې زما په پخوانيو اثارو: د کاپيسا ولسي ادبيات او کاپيسا در سال ۱۳۹۰ کې چاپ شوي دي، ځکه دلته مې ورته ماخذ نه دی ورکړی).

معاذ الله ساپي

مخکې له دې چې د غازي محمد عثمان خان په اړه نېغ په نېغه خبرې وکړو لازمه بولم چې د ده په کورنۍ څه نا څه رڼا واچوم.

زموږ د هېواد ملي اتل غازي محمد عثمان خان ساپي، نيکه معاذ الله خان نومېږي، چې په معذو بابا هم شهرت لري. نوموړی اصلاً د کوه ساپي ولسوالۍ د کوه درې د کلي اوسيدونکي و او له هغه ځای څخه د خوج بلند يا د تگاب او کوه ساپي تر منځ چې کوم غر پروت دی د همدې لارې د تگاب په لور وکوچېده او د تگاب د نورو خيلو په سيمه کې يې واړول، چې دا سيمه لومړی يوه وچه دښته وه او به يې نه درلودې، مگر د معذو بابا د کرامت او زيار په وجه په دې سيمه کې د اوبو يوه چينه را پيدا شو چې نوموړې سيمه يې زرغونه کړه.

معذو بابا ياده سيمه (دښته) اباده کړه او د کرنې وړ شوه او د نباتاتو په کرونده يې پيل وکړ. کومه چينه چې د نوموړې د کرامت په وجه پيدا شوې ده اوسمهال يې هم خلک د معذو بابا د چينې په نوم يادوي او هغه غرنۍ لار چې د کوه ساپي ولسوالۍ څخه د

تګاب په لور غزیدلې ده، د معذو بابا د لارې په نوم یادېږي.

معذو بابا د عزت وړ، تقوادر او فهم لرونکی شخص و چې د تل له پاره به یې د خپلو خلکو په روزنه کې ونډه اخیسته او دوی یې د غفلت له خوب څخه وپښول او د دین تبلیغ به یې ورته کاوه، همدا ډول یې خلک د مالدارۍ، کرنې، تعلیم او د وطن د ابادۍ په لور هڅولي دي.

معذو بابا د خپل وخت خان هم و، چې د هېواد په شمالي برخو (پروان - کاپیسا) کې یې ډېرې ځمکې درلودې او په تګاب کې یې هم ډېره ځمکه اباده کړې وه. نوموړی د خپل استعداد او شخصیت له امله د تګاب د خلکو مشر و، چې د تګاب کوهستان او په مجموع کې د کاپیسا مالیات به یې ټولول او حکومت ته به یې سپارل^(۱).

د تاریخي سرچینو له مخې د معذو بابا او د هماغه وخت د حکومتي کسانو ترمنځ د مالیاتو د راټولولو په سر نښتې هم رامنځته شوي دي. په دې اړه سید قاسم رښتیا لیکلي دي: «امیر دوست محمد خان د خپل حکومت د ټینګښت له پاره یو شمېر سیمو کې لښکر کشي وکړه او هلته یې خپل مخالفان وټکول، چې له هغو سیمو څخه په کوهستان کې سید بابا قشقاري، نورک شکر دره یي، زمان خان استالفي او په تګاب کې د امیر د مخالفینو مشر معاذ الله خان و، چې د تګاب جنگ د معاذ الله خان په مشرۍ ډېره ادا مه پیدا کړه او امیر دوست محمد خان زیات شمېر عسکر د نواب جبار خان په مشرۍ ولېږل، چې معاذ الله خان ورته ماته ورکړه. له همدې امله پخپله امیر دوست محمد خان د تګاب په لور پاملرنه وکړه، معاذ الله خان ته یې یوه سخته ماته ورکړه او ژوندی یې ونېوه چې د حاجي خان په شفاعت ورته بښنه وشوه باقي مالیات

(۱) مدیر صیب امین الله خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسیدونکی.

يې امير دوست محمد خان ته وسپارل» (۳: ۶۷).

د ملي اتل غازي محمد عثمان د کورنۍ د غړو په وينا معذو بابا ځکه د هغه وخت حکومت ته مالیات نه سپارل چې خلک د محمد زيانو له ظلم او ستم څخه ډېر په تنګ و او هر یو یې په یو ولایت کې یو پاچا و د مرکزي حکومت اثرات نه لیدل کېدل، معاذ الله خان د مرستې پر ځای له دوی سره مخالفت کاوه.

امیر دوست محمد خان چې په لومړي امارت کې کابل ونېوه، د خپلو وروڼو جرګه یې جوړه کړه هېواد یې په خپل منځ کې وويشه یعنې یو مرکزي حکومت په څو برخو وویشل شو «۱: ۳۱۲».

په تګاب کې د امیر دوست محمد خان پر وړاندې د معاذ الله خان د مخالفت په اړه د میر غلام محمد غبار د اثر څو کرښې رااڅلو: «په ۱۸۴۶ م کال کې د تګاب خلکو د معاذ الله خان په مشرۍ او همدارنګه صاحبزاده جانان او صاحب زاده فتح خان، د امیر دوست محمد خان په ضد پاڅون وکړ، چې معاذ الله خان د امیر دوست محمد خان د لښکر مشر نواب جبار خان ته ماته ورکړه، نو وزیر محمد اکبر خان د تګاب جنگ ته لاړ، صاحب زاده یې ووژه مالیات یې دوباره معلوم کړل او وزیر محمد اکبر خان بېرته کابل ته وګرځېده» «۹: ۵۷۶».

مخکې یادونه وشوه چې معذو بابا له پخوا څخه شتمني درلوده. نوموړی د تګاب په جنوبي برخه کې هستوګن شو او هلته یې ډېره ځمکه اباده کړې ده، چې وروسته د نوموړي له مرګ څخه د ده اولادونه هم د تګاب نورو برخو ته کوچیدلي دي او په تګاب کې یا د هېواد په کچه د نوموړي د کورنۍ غړي د خانانو په نوم یادېږي او د نوموړي له مرګ څخه وروسته، حکومت ته د مالیاتو سپارلو دنده د ده اولادونو تر

سره کوله.

د معذو بابا کورنۍ د هېواد په تاريخ، کې هم ځانگړي ځای لري چې غازي محمد عثمان خان او د نوموړي دوه وروڼو د انگرېزانو په جگړه کې او پاتې غړو يې د امان الله خان او نادر خان تر حکومت پورې د هېواد په مهمو مسایلو کې مهم رول لوبولی دی، چې د دې کتاب په وررستيو مخونو کې به ورته اشاره وکړو.

شاداد خان ساپي

د غازي محمد عثمان خان پلار شاداد خان نومېږي، چې نوموړی د خپل پلار په څېر ځيرک او يو ملي شخص و. نوموړي مروجې ديني زده کړې هم کړې وې او د معذو بابا د کورنۍ فعاله ځوان و، چې د خپلو هلو ځلو او کوشنېونو او ښو اړيکو په اساس يې ځانگړی شهرت درلوده او د تگاب د خلکو مشري به يې کوله.

شاداد خان د خپل ولس سره خواخوږي درلوده او له هغوی سره يې اقتصادي او هر اړخيزې مرستې کولې، نو ځکه ورڅخه خپل قوم راضي و او د تگاب او نجراب د خلکو فيصلې به يې کولې. نوموړي ته خپل د پلار له مرگ نه وروسته دنده سپارل شوې وه، چې د تگاب او نجراب د سيمو ماليات راټول کړي او مرکزي حکومت ته يې وسپاري. شاداد خان يو جرگه مار سپری و، په تگاب کې يې لس لويې کلاگانې درلودې او د تگاب، نجراب سر بېره د سروبي د ځينو سيمو مشري هم د نوموړي په غاړه وه.

د نوموړي د کورنۍ د غړو په وينا د نوموړي شهرت او ښې اړيکې او د حکومت سره د مالياتو په برخه کې مسوليت او پر نوموړي د ولس راټوليدل دا هغه عوامل و چې د تېزين د يو شمېر خانانو يا هغه مهال يو شمېر کسانو په زړونو کې حسد او کينه پيدا

کړه. دوی خپلې متې راوغاړلې، تر څو چې شاداد خان ووژني، اخر دغه خانان چې د تيزين د سيمې اوسيدونکي و پر ده بر لاسي شول چې د شاداد خان ساتونکی ابراهيم يې د نوموړي (شاداد خان) د وژلو له پاره په ۴۰۰ افغانیو راضي کړ.

کله چې شاداد خان له مالياتو سره کابل ته وخوځيده، تيزين ته تر رسېدلو مخکې د خپل ساتونکي (ابراهيم) له خوا ووژل شو او ابراهيم (قاتل) په همدغه شپه بېرته د تگاب په لور وخوځيده دا چې د شپې تياره وه ابراهيم ناڅاپه په کنده کې وغورځېده او دواړه پښې يې ماتې شوې. کله چې د شاداد خان وروڼه د نوموړي د مرگ له پېښې نه خبر شول، نو ابراهيم ته يې په همغه کنده کې دولس منه باروت خښ کړل او انفجار يې ورکړ، تر څو د هغه وجود هم ټوټې ټوټې شو او وروڼو يې بيا د شاداد خان جنازه تگاب ته راوړه او په خپل پلرنۍ هديره کې خاړو ته وسپارل شو.^(۲)

د شاداد خان ساپي څخه داسې اولادونه پاتې شول چې د انگرېزانو په دويمه جگړه او د امير عبدالرحمن خان د واک پر مهال د نورستان په نېولو کې يې د هېواد په معاصر تاريخ کې ځانگړي بابونه جوړ کړي دي.

د غازي محمد عثمان د کورنۍ يو شمېر غړي د امير دوست محمد خان او شاداد خان تر منځ د مخالفت يادونې هم کوي، په تاريخي اثارو کې د دوی د مخالفت ښکاره عوامل نه ليدل کېږي، خو د امير مخالفينو هڅه کوله چې يو شمېر مشران د امير دوست محمد خان پر وړاندې راوپاروي. د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد ډگروال غلام حيدر خان د هېواد د تاريخ ليکونکي غبار د اثر «افانستان در مسير تاريخ» په حواله وايي: «ملا غلام پوپلزی چې امير دوست محمد خان بندي کړی و له

^(۲) ډگروال غلام حيدر خان د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

بندي خانې څخه وتښتېده، خو انگرېزانو ملاغلام له کابل څخه د ښځې په چادري کې په خره سپور تگاب ته ولېږه، تر څو شادا خان د امير دوست محمد په ضد تحريک کړي».

د محمد عثمان خان ساپي ژوند ليک

د هېواد لوی مبارز غازي محمد عثمان خان ساپي پر کال ۱۸۳۹ م کې د کاپيسا ولايت د تگاب ولسوالۍ د ښکلي درې د احمدزيو د سيمې د خانانو په کلي کې زېږيدلی دی «۵:۲».

نوموړی د شاداد خان زوی، د معاذ الله خان لمسی، د غازي پيرمحمد خان او غازي محمد شاه خان ورور دی. نوموړی يو ځوانمړده او روڼ انده زلمی و دنگه ونه او شنې سترگې يې درلودې، چې په ډېرو سيمو کې به د نوموړي د ښې ځوانۍ او د ښو اخلاقو ستاينه کېدله.

محمد عثمان خان په ۱۲۳۰ هـ ش کال «۱۸۵۱ م» کې د ۱۲ کلو په عمر و، چې د وگړو په منځ کې به کيناسته او د استعماري ځواکونو د ظلم او ستم خبرې به يې کولې کله چې په عمر ۲۲ کلن شو، نو په بېلابېلو سيمو (پروان او د کاپيسا شاوخوا سيمې) کې به گرځېده او د ولس خلکو ته يې د انگرېزانو د ۱۸۳۸ - ۱۸۳۹ - ۱۸۴۲ کلونو ظلم او ستم روښانه کوه، تر څو خلک د انگرېزي ښکيلاک پر وړاندې را وپاروي «۴:۲۱۷».

محمد عثمان خان د خپل نيکه په څېر په شمالي او په تگاب کې د لوی ثروت خاوند و او په همدغو سيمو کې نوموړی د هغه مهال د حکومت او د سيميزو جرگو د يومهم

شخص په توگه د امنيت په راوستو کې د خلکو او حکومت تر منځ د منازعاتو په حل کېدو کې مهم رول لوبوه. د نوموړي د ځوانۍ مستې او خوږې شپې وې چې يو ځل بيا انگرېزي ښکيلاکگرو زموږ پاکه خاروره تر تهديد لاندې راوسته او د دويم ځل له پاره يې يرغل پيل کړ، چې په دې موده کې عثمان خان خپله بېړۍ د ځوانمردۍ ساحل ته رسولې وه او د انگرېز استعماري ځواکونو د يرغل وحشتناکه لړۍ د گران هېواد افغانستان له جنوب او ختيځ لورې راخوږې شوې، چې د امير شيرعلي خان واکمني يې هم له زوال سره مخامخ کړه.

د غازي محمد عثمان خان څخه اولادونه نه دي پاتې، خو د هغه وروڼو او د کورنيو پاتې غړو هم د افغانانو او انگرېزانو په دويمه او درېيمه جگړه کې او د دې جگړو تر منځ چې کومې واکمنۍ رامنځته شوې دي دوی په کې فعاله ونډه درلودلې ده. کله د ځينو واکمنيو پر وړاندې په مخالفت کې واقع شوي دي او کله يې د دوی د ملاتړ په هدف هڅې کړې دي خو په ټوله کې د دوی د کورنۍ يو شمېر غړي د هېواد په معاصر تاريخ کې ځانگړي بابونه لري.

د محمد عثمان خان د جگړې لومړي څرکونه

محمد عثمان خان ساپی په عمر ۲۴ کلن و، چې د هېواد په ختیځو برخو کې د افغانانو او انگریزانو تر منځ جگړې روانې وې. نوموړي د دې جگړې لپاره له خپلې سیمې (تکاب) څخه یو شمېر مبارزين وړي دي او هلته یې له انگریزانو سره سخته جگړه کړې ده.

د دې جگړې په اړه د ساپیانو په تاریخ کې لیکل شوي: «محمد عثمان خان ساپی چې له دغې شخړې څخه بريالی راستون شو نو د پیرنگي ښکیلاکي پوځونو په خلاف یې یو غښتلی هیوادنی ملي غورځنگ د یو شمېر ځوانانو په ملاتړ د تیاری په حال کې ودراره. ولې چې محمد عثمان ساپی په دې پوهه و، چې پیرنگیانو د لیونتوب جامې اغوستي، نو په دې ترڅ کې محمد عثمان تورې او کریچونه تېره کول او په چټک ډول د کاپیسا ولایت او د پروان په سیمو کې کور په کور، کلي په کلي، دره په دره د ملي خپلواکي غوښتونکي ملي غورځنگ په ځوانانو وگرځېد او هغوی د پیرنگي ښکیلاک گرو جگړې ته راوهڅول او ټول یې په یووالي د پرنګي مقابله له پاره چمتو کړل. په دغه وخت کې د نجراب درې ساپیانو د تکاب درې ساپیانو د کاپیسا مرکز شاوخوا ساپیانو او د پروان ولایت د سیمو ملي ځوانانو د محمد عثمان خان د قومادې په انتظار ناست و او ځانونه یې د پیرنگیانو مقابله ته چمتو کړي و» (۴: ۲۱۸).

کابل ته د روسیې پلاوي راتګ

د روسیې حکومت یو استازی د برید جنرال ستالیتوف په مشرۍ کابل ته راولېږه، دا هغه مهال و چې د روسانو او انگریزانو تر منځ په سیمه کې سخته سیالی روانه وه او هندوستان د انگریزانو مستعمره وه او افغانستان د دوه سترو قوتونو په منځ کې واقع و، نو ځکه انگریزانو د افغانانو د واکمن «امیر شیرعلي خان» څخه بار بار غوښتل تر څو خپل استازي افغانستان ته راواستوي او په افغانستان کې خپل سیاسي کارونه پر مخ بوزي او په خپلو سیاسي هڅو له دې ځای څخه د روسانو د راتګ مخنیوی وکړي.

د افغانستان د هغه مهال حکومت د انگریزانو د فریبونو څخه خبرتیا درلوده، نو ځکه په هېواد کې د انگریز نژاده استازي د اوسیدلو سره سخت مخالف و او افغاني واکمن هم

دا نه غوښتل، چې د روسانو سره کومه دوستي ټینګه کړي، مګر روسان لاس بري شول خپل استازی یې افغانستان ته راواستوه. د دغه استازي د راتګ په اړه تاریخپوه ښاغلي عطایي د لیکنې ځینې برخې په لنډیز سره رااخلو: «دغه پلاوی په ۱۸۷۸ م د جولای په ۲۲ مه کابل ته راغی. ستالیتوف امیر ته یې د جنرال کوفمان لیک ورکړ او داسې یې څرګنده کړه چې دوی



غواړي د افغانستان او د روسيې تر منځ د دوستي تړون وکړي او په دغه تړون کې د امير شيرعلي خان د گران زوی عبدالله جان وليعهدې په رسميت وپېژني. امير داسې وگڼله چې د دغه روسي هيئت له وجود څخه به د انگرېزانو په مقابل کې گټه واخلي، خو روسي هيئت افغانستان ته په درواغو واعدې ورکړې، چې هغې کې يوه داوه: تزارې روسيه به د افغانستان سره مالي او نظامي کومک وکړي البته انگرېزان د افغانستان او دروسي تر منځ د دې ټولو مذاکراتو او مکاتباتو څخه خبر و ځکه د هغوی مشهور جاسوس قاضي قادر د امير شيرعلي خان په دربار کې موجود و. څرنگه چې روسانو ستاليتوف په چلبازۍ رالېږلی و او امير يې استعمال کړ دا د روسانو يوه ټکي وه ستاليتوف لا په کابل کې و، چې روسانو د برلين د کانگريس پريکړه لاسليک کړه، نو په پټه يې ليک او سپړی په کابل کې جنرال ستاليتوف ته را واستوه او ورته يې وويل: له افغانستان څخه په چل را ووځه او د امير سره د هيڅ شي لاسليک ونه کړي.

پر امير انگرېزي فشارونه و او روسيې هيئت له ده سره داسې واعده کړې وه، چې دوی به ډېرې لويې قوې د امير ملاتړ ته راواستوي. وروسته چې ستاليتوف له کابل څخه لاړ او انگرېزانو د افغانستان په سرحدونو بريد وکړ، نو امير جنرال کوفمان ته خبر ورکړ هغه ورته په ځواب کې وويل د زيتون پاڼه په لاس کې ونيسه او انگرېزانو ته مراجعه وکړه يعنې له انگرېزانو سره سوله وکړه.

انگرېزانو چې د افغانستان پر سرحدونو بريدونه وکړل امير شيرعلي خان د ناروغه فکر له امله ونشو کړای چې له ۵۱ زره روزل شوي مسلح، سواره پوځ څخه کار واخلي. نوموړي دا مناسبه وگڼله چې روسې ته ورشي او هلته د ولسونو ويسرانو ته د انگرېزانو

بريد رسوا کړي، خو روسانو داسې کوبښن کاوه چې روسيې ته د امير د ورتگ مخنيوي وکړي او جنرال کوفمان به ډاډ ورکاوه چې انگرېزان به هيڅ کله په افغانستان بريد ونه کړي او د امير له خوا د التيماتم ځواب هم په ټاکل شوي وخت کې ونه رسیده او خپلو عسکرو ته يې امر وکړ چې د سرحد دروازې د انگرېزانو پر وړاندې خلاصې پرېږدي تر دې چې يوه پريکړه وکړي.

امير په ۱۸۷۸ م کې د دسمبر په لسمه نېټه يو لوی دربار جوړ کړ، چې په دې دربار کې ډېر قومي مشران او ديني عالمان هم و او هغوی ته يې وويل چې زه مزار ته ځم، له هغه ځايه پترزبورک ته او بيا به زه له انگرېزانو سره خپله کړنه وکړم. همدا و چې ۱۸۷۹ م د جنوري په مياشت کې مزار شريف ته ورسېده او د فبرورۍ په ۲۱ مه د ۵۶ کلونو په عمر له دې دنيا څخه نا اومیده لاړ» (۸: ۱۱۱-۱۱۷).

افغانستان ته د انگریزي پوځونو ننوتل

کابل ته د روسیې پلاوي راتگ، انگریزان ډېر په تشویش کړي و، نو انگریزانو پر افغانستان باندې یرغلونه پیل کړل بهانه یې دا وه چې د امیر شیرعلي خان لخوا د التیماتوم ځواب په ټاکلي وخت کې دوی ته ونه رسیده. انگریزانو له درې محاذونو څخه د کندهار، کرمې او خیبر څخه پر افغانستان خپل یرغل پیل کړ.

له دیره غازي خان له لارې څخه بولان، کوټه، چمن او قندهار ته را پورې وتل او د پېښور، جمروډ، علي مسجد او ډکې نه د جلال اباد په لوري راغلل او درېیمه ډله یې له کوهات نه د تل په لاره پیوار، ځاځي، میدان، خوست او د لوگر په لوري یې نظامي حرکتونه پیل او درې واړو ډلو غوښتل، چې په یو وخت کې کابل ونیسي.

د قندهار د محاذ قومندان جنرال دانیل ستورات و، دغه محاذ ۱۲ زره پوځیان درلودل، د کرمې محاذ ۱۵ زره پوځیان درلودل، چې مشري د جنرال پیردریک رابرتس په غاړه وه او د خیبر محاذ مشري د جنرال سرسامویل براون په غاړه وه چې ۲۵ زره پوځیان یې درلودل چې د انگریزي پوځ ټول شمیر شاوخوا ۶۰ زرو ته رسېده. په دې ترتیب د ۱۸۷۸م د نوامبر په ۲۱ انگریزانو خپل بریدونه پیل کړل. افغانستان ته په داخلیدو یې د پولو دروازې خلاصې ولیدې ځکه چې امیر شیرعلي خان خپلو پوځونو ته د شاتگ امر کړی و او خلک د التیماتوم څخه خبر نه و. د انگریزانو بریدونه ناڅاپي و ترڅو چې د هېواد د سیمو خلک پرې خبریدل انگریزانو په ټولو مهمو لارو کې ستراتیژیک او مهم ځایونه نیولي و «۹: ۱۶».

انگریزي پوځونو قندهار، ننګرهار او پکتیا ته د راتگ په لاره کې د افغانانو د سختو

مقاومتونو سره مخامخ شول، ډېر څاروي او عسکري تېاه شول په جلال اباد او قندهار کې په عسکري چوڼیو کې کلابند پاتې شول. دې اوضاع انگریزانو ته څرکنده کړه چې په نظامي زور د افغانستان ساتل ناممکن دي. لار د لیتن او د هغه نظامي افسران د دې په ځای چې هندوکش ته ورسېږي د خپل ځان د خلاصون په فکر کې شول. انگریزانو کیوناري په دې وگماره چې امیر محمد یعقوب خان سره د سولې خبرې وکړي، د افغانستان په ختیځو او جنوبي سرحدي ښارونو کې د انگریزانو د بریدونو څخه شپږ میاشتې تیرې شوې وې چې په ۱۸۷۹ م د می په ۲۶ مه د کابل سره د کیوناري اړیکه ټینګه شوه او امیر محمد یعقوب خان په خپله د گندمک د معاهدي لاسلیک له پاره گندمک ته لاړ. که څه هم د افغانستان خلکو نه غوښتل چې د انگریزانو سفیر دې کابل ته راشي خو امیر محمد یعقوب خان د می په ۲۶ مه د گندمک تړون له انگریزانو سره لاسلیک کړ «۹: ۱۹».

د گندمک تړون

کله چې انگریزان پوه شول، چې په زور سره د افغانستان په خاوره یو قدم پر مخ نه شي تلای، نو مجبوره شول چې د خبرو له لارې خپل هدف تر لاسه کړي نو امیر محمد یعقوب خان ته یې د خبرو وړاندیز وکړ، همغه و چې خپل اهداف یې په یو تړون کې راټول او په محمد یعقوب خان باندې یې لاس لیک کړل له دې لارې انگریزان خپلو موخو ته ورسېدل.



انگریزان په نړۍ کې سخت غچ اخیستونکی قوم دی گندومک یې ځکه دغه تړون لپاره وټاکه چې نژدې ۴۰ کاله وړاندې د دوی ۱۷ زره عسکر همدلته له منځه تللي و او ویاړونه یې د گندومک په سیمه کې د خاور سره خاورې شوي و «۸: ۱۲۳».

د تړون د لاسلیک پر وخت یو شمېر افسران او نظامي قوې هم ور سره وې. سرلیوس

کیوناري د نورو سیاسي کسانو سره هم حاضر و. دغه تړون د لاندې ما دو په بنا د انگریزانو او امیر محمد یعقوب خان او د هغه د متعلقاتو تر مینځ د تلپاتې دوستۍ د ټینګښت په موخه لاسلیک شو.

د تړون مادې په لاندې ډول ذکر شوي دي:

۱- له هغې ورځې څخه چې معاهده د دواړو اړخونو څخه تصدیق کېږي، د برطانیې د حکومت او د افغانستان امیر، د هغه ځیناستو او نورو متعلقاتو تر مینځ به دایمي سوله او دوستي برقراره وي.

۲- د افغانستان امیر او د هغه اتباع تعهد کوي، چې د معاهدې د تصدیق وروسته به ټولو هغه کسانو ته عمومي عفو اعلانوي، چې د جنگ په دوران کې د انګلیس د عسکرو په طرفدارۍ ولاړ و. دوی چې په هره درجه او مرتبه کې وي د مجازاتو څخه محفوظ دي. لکه سر دار ولي، محمد خان لاتي او نور.

۳- د افغانستان امیر او د هغه اتباع ژمن دي چې د خارجي رابطې په برخه کې دې د برطانیې د حکومت د مشورې پابند وي او د افغانستان امیر حق نه لري چې د نورو هېوادونو سره روابط ټینګ کړي او د خارجي حملې په صورت کې به د انګلیس حکومت د امیر سره نظامي کومک کوي او څرنګه چې د انګلیس حکومت مناسبه ګڼله د دفاع په خاطر به پیسې او وسلې ورکوي. انګلیسي عسکر به د دفاع د کار د سرته رسېدو څخه وروسته د برطانیې قلمرو ته مراجعه کوي.

۴- د برطانیې د حکومت او عالیحضرت د نږدې ارتباط او هم د افغانستان سرحدونه د پردیو د تېریو څخه وساتي، نو د انگریز دولت لازمه ګڼله چې خپل دایمي نماینده افغانستان ته واستوي. او یو ټولګی عسکر ځان سره ولري د انگریز حکومت حق لري

برطانيې د حکومت د تسلط لاندې دي. اما دا تسلط به دايمي نه وي. د هغه ماليات به د داخلي پر داخه وروسته کال په کال د افغانستان امير ته سپارل کېږي. د برطانيې حکومت د ميچني او خيبر انتظام چې د جلال اباد او پېښور ترمنځ واقع دي په خپل لاس کې اخلي، او د هغو قبایلو د تگ او راتگ انتظام چې په دې دواړو سيمو کې قرار لري، برطانيه يې په خپل لاس کې اخلي.

۱۰ - که چېرې د افغانستان امير وکولای شي، چې خپل بشپړ اقتدار ټينگ کړي او هم د دغه تړون شرايط په صادقانه ډول مراعت کړي، نو د برطانيې حکومت به د کال ۶۰۰ زره کلداري امير او د هغه ځای ناستو ته ورکوي «۹:۶۱».

امير محمد يعقوب خان لاسليک د سر ليوس کيونياري لاسليک

د کيونياري راتگ کابل ته

د امير محمد يعقوب خان او د انگرېزانو تر منځ د گندمک تړون په پايله کې انگرېزانو د سياسي تدبير له لارې په کابل کې د خپل استازي د شتون د پاره لاره هواره کړه او هغه شېبو ته چې انگرېزان له پخوانه سترگې په لار و په ډېره اسانۍ سره ورسېدل.

انگرېزانو خپل سفير کيونياري چې د کابل خلک يې د کمنايي په نوم يادوي، د گندومک د تړون د څلورمې مادې په اساس د ۵۶۰ ساتونکي گارد سره چې مشري يې د لفتنت همټن په غاړه وه کابل ته راغی او د امير محمد يعقوب خان د يوې عسکرې قطعې له خوا يې هر کلی وشو او په بالا حصار کې يې د امير محمد اعظم خان په قصر کې واړول «۹:۶۲».

کله چې کيونياري کابل ته راغی د مکناتين په څېر يې د افغانستان د حکومت په

چې د ضرورت په وخت خپل استازي افغاني سرحداتو ته واستوي په مقابل کې د افغانستان امير حق لري خپل نماينده د هند ويسری دربار ته او نورو هندي مقاماتو ته واستوي.

۵ د انگرېز د نوماینده گانو حفاظت به د افغانستان د امير او د هغه د اتباعو په غاړه وي او د انگلیس حکومت به تعهد کوي، چې د دوی استازي به د افغانستان په کورنيو چارو کې لاس وهنه نه کوي.

۶ - د افغانستان امير او د هغه اتباع د خپل ځان او خپل ځای ناستو له خوا تعهد کوي، چې په افغانستان کې به د انگرېزي نماينده گانو او نورو کسانو سره چې د تجارت له پاره افغانستان ته تگ او راتگ کوي دوی سره ښه سلوک کوي او په شخصي معاملاتو کې به يې لاس وهنه نه کوي.

۷ - څرنګه چې تجارت د دواړو تر منځ په مسلسل توګه جريان لري د افغانستان امير تعهد کوي چې د تجارانو حفاظت او د تجارتي مالونو د عبور له پاره سهولتونه برابروي. د تجارت د ترقي تجارتي مالياتو او نورو په هکله به يو بيل قرارداد د يو کال په اوږدو کې لاسليک کړي.

۸ - د تجارتي روابطو او د تگ راتگ د سهولت په خاطر دواړه لوري تعهد کوي چې د کرمې څخه تر کابل پورې د تلگراف يو خط د برطانيې په لګښت غځول کېږي او حفاظت به يې د افغانستان امير په لاس کې وي.

۹ - څرنګه چې د دواړو حکومتونو تر منځ د دې معاهدې له مخې دوستي برقراره شوې ده. د برطانيې حکومت د قندهار او جلال اباد او هغه سيمې چې د برطانيې تر قبضې لاندې دي، بېرته يې سپاري، په استثنا د کرمې او پشين سيمې، چې د

د محمد عثمان خان ساپي خوب ليدل

کله چې انگرېزي سفير (کيوناړي) د افغانستان په کورنيو چارو کې لاس وهنه پيل کړه، محمد عثمان خان ساپي د کيوناړي په دې کړنو ډېر خورېده او بل دا چې د ده ايمان او ضمير دا نه منله چې د نوموړي د قوم پر سر دغلامۍ سيوري ولاړ وي، نو ځکه محمد عثمان خان به تل فکر مند ښکارېده تر څو د انگرېزانو سره په کوم ډول جگړه پيل کړي.

يوه شپه چې محمد عثمان په خپله حجره کې د لرې سيمو ميلمانه درلودل، د خوب کولو څخه يې مخکې د ميلمنو سره د کيوناړي په منفي کړنو بحث کاوه نو کله چې نوموړی ویده شو، د شپې په نيمه برخه کې خوب ويني چې نوموړی (محمد عثمان خان) د کور په لور روان دی او هوا ټوله ګرد جنه ښکاري کله چې قدم اخلي په هر قدم سره ټکان خوري لکه څوک چې برق ونيسي کله چې په دروازه ورننوت ګوري چې خړې اوبه د کلا منځ ته د کلا د ديوالونو له تېرو څخه راوړي چې د کلا د لوديځ لوري ديوال راپر بوته او په ترتيب سره د کلا د برنډې او د کوټو ديوالونه راپر بوزي محمد عثمان خان لگيا دی د ډېرو لاندې د خپلې کورنۍ غړي را باسي بيا يو ځلي ټکان خوري چې پښې يې د ځمکې په تل نه لګېږي چې د کلا د ختيځ ديوال مخامخ برخه پر ده را پر بوزي چې نوموړی يوه چينغه وهي او له خوبه را وينښېږي.

نوموړی بېرته ویده شو د شپې په وروستۍ برخه کې بيا يو داسې خوب ويني چې محمد عثمان خان کله خپل باغ ته داخلېږي د باغ په مينځ کې د اور لمبې خپرې دي او هره اونه په اور کې رانغښتې ده د خپلې منګولې په خاورو ډګوي او په اور يې ور شيندي او وروسته يو تېر را اخلي له هرې ونې څخه اور په دغه تېر مړ کوي چې په دې وخت کې د نوموړي و رور سيد محمد هم دلته شته دی، چې د ونې له سر څخه د واورې په شان د اور دوه غونډاري (توپ) را پر بوزي د دواړو ورونو په کاليو نښلي بيا دواړه وروونه پر اسونو سپاره دي، سپينې جامې يې په تن دي او ډېر شمېر خلک د

چارو کې لاس وهنه پيل کړه، تر هر څه د وړاندې يې د معاشاتو کار په لاس کې واخيست او داسې فکر يې کاوه چې افغانان به د نوموړي په دې عمل مات شي مګر د افغانانو غرور يې را وپاروه.



امير محمد يعقوب خان په هرات کې خپل ورور محمد ايوب خان ته احوال ورکړ چې يو ډلګی عسکر را وليږي، دغه عسکر د لارې په اوږدو کې ډېر ستړي او ستومانه و، بې پيسو او وړي هم و. دوی ته ويل شوي و چې معاش به ورته په کابل کې اجراشي. دغو عسکرو سپه سالار داود شاه خان ته مراجعه وکړه هغه ورته وويل چې اوس اختيار له کيوناړي سره دی، هغه په بالاحصار کې دی هغه به يې تاسو ته اجرا کړي، خو کيوناړي، چې د پخوانه چل او فريب کاوه د دوی پر ورتګ ووېرېده او فکر يې وکړ چې پر دوی (انګريزانو) د پاڅون کونکو بريد پيل شو «۸: ۱۲۵».

په تګاب کې د محمد عثمان خان ساپي غونډه

دوی پسې روان دي، دوی له خپلو اسونو نه د خپل کلي د چينارونو لاندې کوزيږي. کله چې محمد عثمان خان ساپي وينې شو درې ورځې يې روژه ونيوله د خلکو د روڼاتو پر بنا د پورتنۍ خوب تعبیر په لنډ ډول داسې دی، چې انګريزانو زموږ پر هیواد برید وکړ، په ظلم او ستم يې لاس پورې کړ، د کابل تاريخي بالاحصاريي وران کړ د کابل په زړه کې جګړو زور واخيست او د اسمایي په غره کې محمد عثمان خان او د نوموړي ورور (سيد محمد خان) د شهادت جامونه وڅښل چې دوی يې له هغه څای څخه په اسونو تګاب ته راوړل او د خپل کلي تر چنارونو لاندې خاورو ته وسپارل شول^(۳).

دوی پسې روان دي، دوی له خپلو اسونو نه د خپل کلي د چينارونو لاندې کوزيږي. کله چې محمد عثمان خان ساپي وينې شو درې ورځې يې روژه ونيوله د خلکو د روڼاتو پر بنا د پورتنۍ خوب تعبیر په لنډ ډول داسې دی، چې انګريزانو زموږ پر هیواد برید وکړ، په ظلم او ستم يې لاس پورې کړ، د کابل تاريخي بالاحصاريي وران کړ د کابل په زړه کې جګړو زور واخيست او د اسمایي په غره کې محمد عثمان خان او د نوموړي ورور (سيد محمد خان) د شهادت جامونه وڅښل چې دوی يې له هغه څای څخه په اسونو تګاب ته راوړل او د خپل کلي تر چنارونو لاندې خاورو ته وسپارل شول^(۳).

دوی پسې روان دي، دوی له خپلو اسونو نه د خپل کلي د چينارونو لاندې کوزيږي. کله چې محمد عثمان خان ساپي وينې شو درې ورځې يې روژه ونيوله د خلکو د روڼاتو پر بنا د پورتنۍ خوب تعبیر په لنډ ډول داسې دی، چې انګريزانو زموږ پر هیواد برید وکړ، په ظلم او ستم يې لاس پورې کړ، د کابل تاريخي بالاحصاريي وران کړ د کابل په زړه کې جګړو زور واخيست او د اسمایي په غره کې محمد عثمان خان او د نوموړي ورور (سيد محمد خان) د شهادت جامونه وڅښل چې دوی يې له هغه څای څخه په اسونو تګاب ته راوړل او د خپل کلي تر چنارونو لاندې خاورو ته وسپارل شول^(۳).

په همدې غونډه کې علماو او مشرانو له خوا د وخت د لویو فرعونيانو او د سکندر او چنگيز د ظلمونو یادونه هم وشوه او د هغوی د هلاکت تصویرونه يې روښانه کړل او وروسته محمد عثمان خان خپل ولس ته وعده ورکړه چې کله دې له تګاب څخه د

دوی پسې روان دي، دوی له خپلو اسونو نه د خپل کلي د چينارونو لاندې کوزيږي. کله چې محمد عثمان خان ساپي وينې شو درې ورځې يې روژه ونيوله د خلکو د روڼاتو پر بنا د پورتنۍ خوب تعبیر په لنډ ډول داسې دی، چې انګريزانو زموږ پر هیواد برید وکړ، په ظلم او ستم يې لاس پورې کړ، د کابل تاريخي بالاحصاريي وران کړ د کابل په زړه کې جګړو زور واخيست او د اسمایي په غره کې محمد عثمان خان او د نوموړي ورور (سيد محمد خان) د شهادت جامونه وڅښل چې دوی يې له هغه څای څخه په اسونو تګاب ته راوړل او د خپل کلي تر چنارونو لاندې خاورو ته وسپارل شول^(۳).

^(۳) مدیر امین الله خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسیدونکی.

د بالا حصار جگړه او غازي محمد عثمان خان

انگريزانو د کابل واکمنۍ خپله گڼله او کيوناړي له نورو انگريزانو سره د افغانانو په کورنيو چارو کې لاسوهنې ډېرې کړې وې، نو محمد عثمان خان د نورو غازيانو په خبر په تگاب کې د ځوانانو په ملاتړ يو غښتلی ازادي غوښتونکی غورځنگ، د تيارسۍ په حال کې د انگريزانو په مقابل کې درولی و د دوی وسلې تورې او چرې وې.

محمد عثمان خان په دغه وخت کې د دې ځای د روياټو له مخې د پنځه (۵) تنو ساپيانو سره د پنج شنبې په ورځ سهار وختي د تگاب له درې څخه يې مخ په کابل حرکت وکړ او د کوه ساپي په غرونو واوښتل، چې د لارې په اوږدو کې د کوه ساپي ځوانان هم ور سره ملگري شول. کله چې کابل ته ورسېدل، نو هلته يې د محمد جان خان وردگ او ملا مشک عالم سره پريکړه وکړه چې د سپتمبر په درېيمه نيټه به سهار وختي په بالا حصار باندې د ازادۍ لښکرې خپل بريدونه کوي.

محمد عثمان خان ساپي له هغه ځايه بېرته سروبي ته را وگرځېده، د شپې په تياره کې له کوه ساپي څخه يې ځان تگاب ته ورسوه. هلته يې لښکرې را غونډې کړې چې د نجراب د درې مبارز ځوانان هم ور سره ملگري شول، بيا د کوه ساپي د غرونو د لارې د چرو، تورو او ټوپکو په لاس مخامخ د کابل په لور روان شول چې د دې ملي غورځنگ مشري محمد عثمان ساپي کوله.

دغه لښکرې د ټاکل شوې نېټې د جگړې په هدف د شپې په تياره کې له کوه ساپي څخه کابل ته ورسېدې. د سپتمبر دويمه ورځ وه چې د هېواد ننگيالي زامن د محمد عثمان خان په لار ښونه، د سهار سترگه لا نه وختلې، چې د کوه ساپي د

جنگ په هدف حرکت کوي تر څو چې يې انگريزان له افغانستان څخه شړلي نه وي او يا دی شهيد شوی نه وي تر هغه به د تگاب په لور نه راگرځي^(۵).

د محمد عثمان خان په مشرۍ د ملي غورځنگ جوړېدل

مخکې يادونه وشوه چې انگريزانو د افغانستان د حکومت په کورنيو چارو کې لاسوهنه پيل کړه، دا اوازې د خلکو منځ ته هم رسېدلې وې، نو د دوی په دې کړنو محمد عثمان خان ساپي هم ځورېده ځکه يې د ملي پاڅون د جوړېدو پر پکړه وکړه. د کاپيسا ولايت په لويو سيمو وگرځېده، د تگاب، نجراب، محمود راقی، کوه ساپي د اوسنۍ کاپيسا، پروان او پنجشير له سردرو څخه يې يو ملي لښکر جوړ کړ. محمد عثمان خان ساپي لومړی په خپلو سيمو کې د انگريزانو د جگړې له پاره ليکې منظمې کړې بيا کابل او يو شمېر نورو لويو سيمو ته لاړ هلته يې د نورو ولايتونو او سيمو له غازيانو سره خبرې وکړې او د بالا حصار د جگړې په اړه يې هم د نورو سيمو له مشرانو سره مشوره وکړه.

غازي محمد عثمان د جرائت او ځوانمردي له امله د انگريزانو په دويمه جگړه کې د ټولو غازيانو له خو مشر ټاکل شوی دی، چې د کابل په شيرپور او اسمايي جگړه کې په لومړي سنگر کې د انگريزانو سره جنگيدلی دی. په دې جگړه کې د افغانانو سره تورې وې او ځينې پخوانی اوږده ټوپک هم و، خو انگريزان د وسلو له پلوه پوره سنبال و^(۶).

(۵) مدير امين الله خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د تگاب د ځانانو د کلي اوسيدونکی.
(۶) ډگروال غلام حيدر خان د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

غره را واوښتل او د کابل په سیمه باندې رابښکته شول. د سپټمبر په درېیمه په بالاحصار کې جگړه پیل کړه. له دغه لښکر څخه د مجاهدينو یو مشر پیر محمد ساپی پر بالاحصار وروخت او توده جگړه پیل شوه. پیر محمد خان ساپی باندې کیوناري ډزې وکړې او نوموړی په دې جگړه کې ټپي شو. پیر محمد خان ساپی وویل: «زما د ټپي کېدو څخه څوک مه خبروئ چې د مجاهدينو روحیه کمزورې نه شي».

د نوموړي له زخم څخه ویني خڅېدې، چې محمد عثمان خان ساپی او محمد شاه خان ساپی لښکرې را ورسېدې، گوري چې پیر محمد خان سخت ټپي پروت دی محمد عثمان خان او محمد شاه خان خپل ورور پیر محمد خان ته داسې وویل: «وروره ته ټپي شوی یې، موږ به تر هغې تا له دې ځایه څخه پورته نه کړو تر څو چې موږ ټول انگریزان له بالاحصار څخه ورک کړي نه وي او ستا غچ مو اخیستی نه وي». د سپټمبر په درېیمه نېټه سهار وختي د خپل لښکر سره پر بالاحصار وروخت، درنه او سخته جگړه پیل شوه، چې د توپونو او د ډزو انگازې په ټول کابل کې خپرېدې، د محمد عثمان خان لښکرې په چټکۍ سره یې له کوم ځنډ څخه مخامخ د پتنگانو غوندې پر بالاحصار گهیځ په اونیمو بجو د درېیو غونډونو له خوا د خپلواکۍ له مبارزینو سره یو ځای یو منظم برید په بالاحصار پیل کړ.

افغاني مبارزینو لومړی پلا، د اسونو اخورونه مات او اسونه یې تیت او پرک کړل، په دې وخت کې یوې ډلې شیر پورته منډه واخیسته او له خپلو وسلو سره بېرته واپس راغلل پر بالاحصار وروختل او منظمه جگړه پیل شوه. ملي مبارزینو د انگریزانو د سفیر (کیوناري) هستوگنځی کلابند کړ، د همدې ورځې په اوږدو کې محمد عثمان

خان او افغاني مبارزین د ودانۍ سر ته وختل او له هغه ځایه یې ودانۍ ته اور واچوه. دامهال امیر محمد یعقوب خان ډېر په ډار کې ولوېده او تورن جنرال داود شاه خان یې د خپل ولیعهد (ځای ناستي) او یو څو نورو کسانو سره د جگړې د مخنیوي له پاره مبارزینو ته ور ولېږل، چې د جگړې څخه لاس واخلي خو ملي مبارزینو په ډېر قهر سره پر داود شاه خان باندې د توري گزار وکړ، داود شاه خان له اس څخه را ولوید، سخت ټپي شو او نورو استازو د خلکو د ملي غورځنګ د طوفان د خطرناکو څپو څخه په گرد او دوږو کې خپل ځانونه په تېښته بریالي کړل.

په دې ورځ په انگریزانو باندې د ورځې له لسو بجو نه تر درېنیمو بجو پورې ډېر بد حالت و، د شپې د اته بجو نه تر نهو بجو پورې د ملي خپلواکۍ ځوانانو او د ښکیلاک گرو لښکرو تر منځ ډزې روانې وې او وروسته دواړه خواوې د خپلو ټپیانو او وژل شو کسانو په ټولولو کې وې، چې تیاره خپره شوه.

په دغه تاریخي ورځ بالاحصار کې میشت انگریزان ټول له مینځه تللي و، د مړو لټولو دا بله ورځ ۱۸۷۹ م د سپټمبر په څلورمه نېټه د ځینو سوځیدلو انگریزانو مړي پیدا شول، خو کیوناري په کې چا نه پېژنده. له دې پېښې وروسته انگریزانو د درېیو لارو څخه په افغانستان برید پیل کړ او غازي محمد عثمان خان د نجراب، د ده بالي، د پروان، محمود راقی، کوهستان، تګاب، کوه ساپی او سید خیلو په سیمو وگرځېده د ځوانانو سره یې ولیدل او دوباره د جگړې په هدف یې خپلې تیاری ونيولې او له دې سیمو څخه بېرته تګاب ته لاړ «۴: ۲۲۰».

په دې جگړه کې له کیوناري سره د سفارت ۱۳۳ غړي هم وژل شوي دي «۸: ۱۲۶».

جنرال رابرتس د کابل په لور

غازي محمد عثمان خان چې د نورو افغاني مبارزينو په ملتيا انگرېزي سفارت له منځه يوړ، نو افغاني واکمن امير محمد يعقوب خان د دغې پېښې په اړه يو ليک وليکه، چې د همدې موضوع په اړه ښاغلي غبار ليکلي دي: «کله چې انگرېزي سفارت په کابل کې د هلاکت په سيند لاهو شو، نو امير محمد يعقوب خان د يو ليک په ترڅ کې د دغه سفارت د تبا کېدو خبر جنرال فريد رېک رابرتس ته ورکړه او ويې ليکل چې په کابل کې عمومي انقلاب دی، زه په خپل قصر کې کلابند یم. د دې خبر په اورېدو سره د لندن څخه لارډ ليتن ته تلگراف وشو او ويې ويل چې ملکه ستاسو په ټولو اقداماتو کې د سفارت د انتقام او د انگليس د شرف او عزت د اعادي په خاطر له تاسو سره مرسته کوي» (۹: ۶۲۱).

لارډ ليتن رابرتس ته د کابل په لوري د حرکت امر ورکړ، او داسې نشرات يې کول، چې موږ کابل ته د امير محمد يعقوب خان د حکومت د استحکام له پاره ځو او د سفارت له قاتلينو څخه انتقام اخلو، خو د نورو خلکو سره هيڅ کار نه لرو.

جنرال رابرتس له پوځ سره د شتر ګردن په سيمه کې د يو تصادم نه وروسته لوګر ته داخل شو، د ولسي خلکو سخت بريدونه يې وليدل، خو کابل ته نژدې شول. په چهار آسياب، سنگ نوشته کې د سختو مقاومتونو څخه وروسته بن حصار ته او له هغه ځايه کابل ته داخل شول. خپله اردو يې په تپه مرنجان کې ځای پر ځای کړه او په لوړو نقطو کې يې توپونه نصب کړل، بالا حصار او نور ځايونه يې وسوځول. په ظلم، تېري او د کابل ولس په ازارولو او شهادت يې لاس پورې کړ» (۹: ۶۲۳).

همدا ډول د انګريزانو يو شمېر نورو لښکرو د هېواد په جنوب او ختيځ کې يو شمېر سيمې ونيولې. انګريزانو په اول د دسمبر، امير محمد يعقوب خان د انګريزي پوځ له يوې قوي ډلې سره هندوستان ته ولېږه، له دېنه يوه اونۍ وروسته يې سردار يحيى خان، زکريا خان او وزير محمد شاه خان هم هندوستان ته بنديان ولېږل او مستوفي حبيب الله خان يې ځکه جلا وطن نه کړ، چې هغه به په افغانستان کې له انګريزانو سره مرسته وکړي» (۱۰: ۸۷۹).

ولسي پاڅون (د ۱۸۷۹م، دسمبر)

افغانانو چې په کابل کې د انګريزانو ظلم او ستم وليده، چې خلک يې وژل، زورول او بې کوره يې کول او هم يې د کابل تاريخي ځايونه وړانول او ورځ په ورځ د دغه ظلم لمن لاسي پراخېده، نو ولس نور دغه ظلمونه نه شول زغملی، نو د وسلو او تورو د لارې يې عملاً مبارزه پيل کړه.

کله چې انګريزان کابل ته ننوتل، پنځه پنځوس ورځې تېرې شوې وې، افغان ولس ته روښانه شوه چې انګريزانو د افغانستان امير (محمد يعقوب خان) هندوستان ولېږه او دوی د کابل په ښار کې اور بل کړی، نو د افغانستان غيرتي او مجاهد ولس يو ځل بيا جګړې ته تيار شول. په هر ځای کې مجاهدينو خپل مشران وټاکل، د کابل، کوهدامن او د کوهستان مجاهدينو د محمد کريم خان، غلام قادر خان او ميربچه کوهدامني په مشرۍ، د پغمان مجاهدين د پرويز شاه خان په مشرۍ، د تګاب او نجراږ مجاهدين د غازي محمد عثمان او د هغه ورور محمد شاه خان تر مشرۍ لاندې، د لوګر مجاهدين د غلام حيدر خان چرخي، د ميدان وردګ

مجاهدين د غازي محمد جان خان تر مشرۍ لاندې د غزني او زابل مجاهدين د ملادين محمد (ملا مشك عالم) تر مشرۍ لاندې، د هرات مجاهدين د ايوب خان او حفيظ الله خان تر مشرۍ لاندې د جلال اباد مجاهدين د د عصمت الله خان او حفيظ الله خان تر مشرۍ لاندې «۹:۶۲۵».

د يادو سيمو مجاهدين د انگريزانو د ويستلو په هدف مبارزې ته تيار و، چې دوی په ټاکل شوې نېټه د انگريزانو سره په جگړه لاس پورې کړ، په مرکز او يو شمېر نورو سيمو کې د انگريزانو پر وړاندې عملاً مبارزه پيل کړه او انگريزانو هم عملاً وليده چې د دې هېواد نېول او پر افغانانو حکومت کول اسانه کار نه دی او مجاهدين تر هغې وجنګيدل تر څو چې يې انگريزان اړيستل چې د افغانستان له خاورې څخه د ماتې په حالت ووځي. بيا هم انگريزانو هڅه کړې چې د خپلو سياسي هڅو د لارې په دې هېواد کې خپلو يو شمېر موخو ته ورسېږي.

له غازي محمد عثمان خان ساپي څخه د انگريزانو غوښتنه

انگريزانو خپل استازي د سرفراز خان په امر او لارښونه، چې نوموړي (سرفراز خان) د غازي محمد عثمان خان له کورنۍ سره د دوستۍ اړيکې درلودې. سرفراز خان انگريزانو ته ويلي و چې د تګاب خلک زموږ دوستان دي او هغوی به له تاسو سره مرسته وکړي. دغه استازو د تګاب له خلکو او محمد عثمان څخه غوښتنه درلوده چې د انگريزانو پر وړاندې له مبارزې لاس واخلي.

د ساپيانو په تاريخ کې دې موضوع ته هم اشاره شوې ده: «انگريزانو سرفراز خان نومي سړي ته، درې لکه روپۍ ورکړې، چې دا سړی د غازي محمد عثمان خان د خپلوانو څخه و، چې پيسې محمد عثمان خان ساپي ته ورکړې او هغه له جگړې لاس واخلي. محمد عثمان خان ساپي او د ده ورور محمد شاه خان ساپي د ازادۍ د لارې ټول مبارزين را ټول کړل او د انگريزانو د پيسو دوکه يې ورته څرګنده کړه» «۴:۲۲۲».

د غازي محمد عثمان د کورنۍ غړی ډگروال غلام حيدر خان وايي: «چې سرفراز خان د غازي محمد عثمان خان ماما له انگريزانو څخه پېسې راوړې وې، تر څو غازي محمد عثمان په افغانستان کې د انگريزانو سره مخالفت ونه کړي».

کله چې محمد عثمان خان، د انگريزانو او سرفراز خان په هدف خبر شو له ډېره قهره يې په خپل ماما د سوک وار وکړ چې د خولې ژامه يې ماته شوه او د پيسو سره يې بېرته انگريزانو ته ولېږه او څو تنه يې هم ووژل او هغوی ته يې داسې خبر ولېږه، چې د افغانستان په هر ګوټ کې ستاسو د اوسېدو سره مخالف يم او د لوی خدای (ج) په

غازي محمد عثمان خان د شپږپور په جگړه کې

غازي محمد عثمان د يو شمېر نورو افغاني مبارزينو سره يو ځای کابل ته ورسېده او په کابل کې د شپږپور په انگرېزانو يې بريد پيل کړ، چې انگرېزانو د شپږپور په چوڼيو کې اړولې و، مگر د مجاهدينو د وسلو د نشتوالي له کبله د شپږپور چوڼی نيول گران و. د هېواد زړورو غازيانو مخامخ د تورو او چرو څخه په استفاده په شپږپور حمله وکړه.

محمد عثمان خان د ۱۲۹۶ هـ ق د روژې په (۱۶) مه، چې د ۱۸۷۹ م د سپتمبر د درېيمې نېټې سره سمون لري د دغه بريالۍ جگړې وروسته بيا د انگرېزانو مقابلي له پاره ده د خپلې سيمې د ځوانانو په ملاتړ تياري ونيوه، چې د تگاب د درې ساپيانو او د کوه ساپي سيمې د محمود راقی، د سيد خيلو، پروان پنجشير ځوانانو ورسره ملگري وو، چې په ۱۸۷۹ م کې د دسمبر په يولسمه نېټه له تگاب څخه راوخوځېده او د نورو سيمو ننگيالي ځوانان په ټاکل شوي وخت د لارې په اوږدو کې سره يو ځای شول.

دغه د ازادۍ حرکت څخه چې د انگرېزانو جنرال مکفرسن خبر شو، چې زمريالۍ غازي محمد عثمان خان ساپي د يو لوی زورور لښکر سره د کابل پر لور روان دی، نو د ده پر زړه د ډېرې ويرې نه د تېبې په څېر لږزه راغله، جنرال مکفرسن ډېر زړه نازړه د محمد عثمان خان ساپي سره په جگړه لاس پورې کړ.

عثمان خان ساپي د مکفرسن لښکرې د يو څه مجاهدينو ځوانانو سره په جگړه بوختې ساتلې وې چې په زرگونو ملي ازادي غوښتونکو ځلميانو د غازي محمد عثمان

مرسته په ستاسي ښکيلاکگر پوځ د تورې په زور له افغانستان څخه وباسم.

د انگرېزانو قواوې په نغلو کې ولاړې وې او غازي محمد عثمان خان هم د خپلو مبارزينو سره ورغی او انگرېزانو د نغلو او غيبي بابا د سيمو په منځ کې سنگر نيولی و، چې محمد عثمان خان او د ده مبارزينو په ډېره زړورتيا سره جنگ شروع کړ او جگړې يو سخت حالت غوره کړ ځکه د ملي مبارزينو څخه انگرېزان په دومره ويره کې شول چې ځانونه يې، د سيند اوبو ته واچول او مړه شول، ځينې انگرېزان د غازي محمد عثمان خان د تورې له امله ووژل شول. همدا ډول په دې جگړه کې د سروبي خلکو د محمد عثمان خان په امر او لارښونه چې د ده خپلوان و د نغلو د لارې پر انگرېزانو بريد وکړ او ټول انگرېزان يې له منځه يوړل. له دې وروسته غازي محمد عثمان د تگاب، نجراب او د سروبي مجاهدينو سره يو ځای د تيزين سيمې ته داخل شو او هغه کسان چې د انگرېزانو ملا تړي و، هغوی يې ارامه کړل د خپلو تورياليو مبارزينو سره يو ځای د تنگي د غار د لارې کابل ته لاړ^(۷).

(۷) ډگروال غلام حيدر خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

خان په مشرۍ د دسمبر په ۱۲ مستقيماً د کابل پر شيرپور را وخوځېدل او د خير خانې د لور نه را روان شول، دا چې برطانوي ښکيلاکګرو لښکرو د کابل کلکې مهمې مور چې نيولې وې، په دې ويره کې شول چې د ښمن دغه حرکت يو تکتیکي حرکت دی، نه ويل کېږي چې زموږ يو شمېر قواوې به په ډزو کې مصروفې وساتي او نورې قواوې به د شير پور چوڼۍ ونيسي، ځکه د شير پور قومندانۍ د انګريزانو قومندان رابرتس په غاړه واخيسته، د دسمبر په ۱۲ مه د غازي محمد عثمان خان ساپي قواوې شيرپور ته راټږدې شوې په دې ځای کې يو غږ اوچت شو، چې غازي محمد عثمان خان ساپي لښکرې د شيرپور په دروازه مخامخ را روانې دي.

په دې وخت کې امپرياليسټي ښکيلاکګرو پوستې چې د چوڼۍ په شاوخوا کې پرې وې ځينې يې له کوم مقاومت څخه پرته چوڼۍ ته وتښتيدل. د دوی د تښتې عامل دا و چې پخوا انګريزانو ته د سپټمبر ۱۸۷۹ م د تاريخي ورځې جګړه کې په پوره ډول څرګنده او جوت شوې وه چې غازي محمد عثمان خان ساپي د انګريزانو کلک دوښمن دی او د خلاصېدو چانس ور څخه په هيڅ ډول نشته، چې پرنگي عسکر يې په جګړه کې په مخ ورشي بې له سر څخه يې بل ځای په توره نه پرېکوي. په دغه وخت کې انګريزانو د غازي محمد عثمان ساپي په وژلو پسې ډېر جاسوسان واچول. د غازي محمد عثمان خان ساپي د ملي حرکت لښکرې چې په خير خانه مېنه راوښتلې، په دې ترڅ کې محمد عثمان خان او د ده ورور محمد شاه خان ساپي د ازادۍ د لار ټول ملي مبارزين را غونډ کړل او د انګريزانو د پيسو دوکه يې ورته په ډاګه کړه.

غازي محمد عثمان خان د خبر خانې نه په شير پور حمله وکړه او خورا سخته جګړه پيل شوه هر څومره چې انقلابي مبارزينو زيار وويست د لوديځ له خوا د شير پور په چوڼۍ بريالي نه شول او ډېره تو ده جګړه روانه وه چې محمد عثمان خان سم له واره د خير خانې مېنې د خواجه بغرا په کلې کې يوه جرګه جوړه کړه، په جرګه کې د ملي مبارزينو څخه ميربچه خان، جلندر خان، سمدره يي، برزه خان، سمندر يي فتح خان باياني، محمد شاه خا خان ساپي د محمد عثمان خان ورور، سرور چاريکاري، شېر د وریش خان، باقشقاري، محمد شاه خان کالونګه، محمد اعظم خان باياني او عبدالواسيع باياني ټولو ګډون وکړ او د جرګې په پای کې دا رنگه پريکړه وشوه چې د هېواد ملي مبارزين دې په دوه برخو ووېشل شي، چې يوه برخه دې د شير پور په چوڼۍ ورشي او چوڼۍ دې د اور لاندې ونيسي، دويمه برخه دې د خواجه بغرا د کلي څخه خواجه رواش کلا بند کړي، او ځانونه دې د بي بي مهرو غونډۍ ته ورسوي او د هغه لورې څخه دې د شير پور انګريزي قواوې تر اور لاندې راولي. د جرګې په پای کې د مبارزينو له خوا د دې دواړو محاذونو عمومي قومندان غازي محمد عثمان خان وټاکل شو نور ځوانانو په ډېره چټکۍ سره خپل ځانونه ټاکلو ځايونو ته ورسول او تينګې مور چې يې ونېولې.

د لوديځ له خوا د مخه جګړه روانه وه، چې د بي بي مهرو غونډۍ ځوانانو ته دا امر د محمد عثمان خان له خوا ورکړل شو، جګړه دومره زياته سخته شوه چې د کابل فضا تورو لوګيو نېولې وه او دوې تر اسمانه پورې پورته کېدلې هغه ملي مبارزينو چې جنرال مکفرسن انګريزي قواوې په جګړو کې بوختې ساتلې وې، د محمد عثمان

خان د لښکرو تر شا يې جگړه رواړه او د محمد عثمان خان لښکرې يې په منځ کې ايسارې کړې په دې ځای کې توده جگړه روانه وه چې د مير بچه خان په مشرۍ يو لوی ټولګی ځوانان د جگړې ډګر ته را ورسېدل او يوه ګړۍ لا تېره نه وه چې د شېر پور مخې ته د وينو ډنډونه جوړ شول.

د پرنګيانو د مړو ډېری جوړ شوې په دغه وخت عثمان خان ساپي پرله پسې په مبارينو نارې وهلې او قوماندې يې ورکوله چې مخ پر وړاندې حرکت کوئ. دا ورځ په کابل کې ډېره سره او تو ده ورځ وه چې د توپونو او ماشينګرو غرمبار جوړ و، او د جگړې کړۍ ورا په ورا راتنګېدله د ښکيلاکګرو لښکرو برچې په خپلو توپکونو نصب وې، مګر د خپلواکۍ مبارزينو تېرګي، چرې او تورې دې جنګ ته د ځان سره د پرنګيانو پر وړاندې راوړې وې، جگړه نېغه لاس پر لاس ونېسته او خورا زيات انګريزان يې ټوټې ټوټې کړل، جنرال مکفرسن د خپلو قواو د خلاصون لاره وموندله په تېښته بريالی شو، او چوڼۍ ته يې ځان ور ورساوه، خو په پای کې جنرال رابرتس انګريزي افغاني سردارانو کلا بند کړ. په همدې ډول ټول انګريزي عسکر يې په چوڼيو کې ور غونډ کړل او د شير پور چوڼۍ يې تر کلا بندۍ لاندې ونيوله» «۴: ۲۲۰-۲۲۳».

ښاغلي غبار ليکلي: « وروسته له هغې چې ملي قواو خپل دوښمن ته ماته ورکړه او هغو يې په شيرپور چوڼيو کې ځای پر ځای کړل، ملي لښکرې د کابل په ښار کې داخلي شوې، د تره خيلو خلکو تپه مرنجان او د لوګر خلکو د سپه سالار غلام حيدر خان چرخي په مشرۍ د بالا حصار مرکز ونېوه، تحت شاه او د شېر پور دروازه يې مستحکمه کړه او همدارنګه د ملامشک عالم او د جنرال محمد جان خان په لاس کې هم د کابل ښار و او جنرال رابرتس يې د لېوه په څېر د شير پور په قفس کې ملي

ځواکونو بندي کړ و» «۹: ۶۵۴».

کله چې غازي محمد عثمان خان د خبر ځانې د خواجه بغرا په کلي کې د مجاهدينو عمومي مشر وټاکل شو نو غازي محمد عثمان خان داسې فيصله وکړه چې د تګاب، نجراب، کوهستان، يعنې د کاپيسا، پروان، پنجشير او د کابل مجاهدين دې له ما سره په اول خط کې حمله وکړي، د لوديځو او جنوبي سيمو مجاهدين دې د جنرال محمد جان خان وردګ او ملامشک عالم په مشرۍ په دويم خط حمله وکړي^(۸).

په آسمايي غره کې د غازي محمد عثمان خان جگړه

د افغانانو لوی مبارز غازي محمد عثمان ساپي د شېرپور له جگړې څخه وروسته د آسمايي پر غره حمله وکړه چې دا يوه مهمه څوکه او په دې څوکو کې انګريزانو توپونه نصب کړي و، چې د کابل ټول ښار کې مجاهدين ترې ګرځيدی نه شول څرنگه چې مجاهدين د آسمايي د غره د پرنګيانو څخه ډېر تنګ و، نو محمد عثمان خان په ډېر قهر له دوی څخه د خپلو لښکرو د وينو په توبولو دا غر ونېوه.

ښاغلي عبدالملک د دې جگړې په اړه ليکلي: « آسمايي غر د کابل ښار په منځ کې پروت دی، دا غر په ۱۲۹۶ هـ ق چې د ۱۸۷۹ م سره سمون لري، د انګريزي قواوو په لاس کې و، محمد عثمان خان د شېرپور په جگړه بوخت او په همدې ډول ملامشک عالم او غازي محمد جان خان وردګ لښکرو په آسمايي غره باندې يرغل وړ و او توده جگړه يې پيل کړه. دوی تر هغه وخته پورې بريالي و، چې محمد عثمان خان په شېر پور کې ستر برياليتوب تر لاسه کړ او بيا محمد عثمان خان د آسمايي غره خوا ته مخه وکړه.

(۸) ډګروال غلام حيد خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

غازي محمد عثمان خان ساپي په سملاسي ډول خپلې قواوې منظمې او هر ټولي ته يې مورچلې وټاکلې په ۱۸۷۹م کې د دسمبر په څوارلسمه نېټه محمد عثمان خان د هېواد د ملي خپلواکۍ د غورځنگ سرښندنکو ته قوماندې ورکړه چې مخ پر وړاندې لاړ شي، د آسمايي د غره مبارزين په خورا زړور توب د آسمايي غره ته ور وختل چې تر دغې وخته پورې د ښکيلاکگرو په لاس کې و.

محمد عثمان خان توره له ټېکې څخه راويستله او په لاس کې يې وه، چې د جگړې پيل کې ده د يو انگرېز په کوپړۍ وار وکړ او دوه ټوټې يې کړه او د سختې جگړې وروسته يې د آسمايي غره ونېوه او دغه انگرېزې لښکرې چې د آسمايي د غره په څوکه کې پرته وې ټولې محمد عثمان خان په خپل توره ټوټې ټوټې کړې او اسمايي غره يې ونیوه» «۴: ۲۲۳».

په سراج التواريخ کې راغلي: «د يوې ورځې په موده کې انگرېزان د ملت د ويرې نه تيت او پرک شول سبا ورځ محمد عثمان خان ساپي د تکاب او نجراډ د خلکو سره کابل ته راوړسېده په ډېره زړور تيا سره يې د اسمايي غره چې د انگرېزانو په لاس کې و پرې ورغی، او په ډېر قهر سره يې اسمايي غره له انگرېزانو څخه ونېوه او کومو انگرېزانو چې د غره د کلاو څخه دفاع کوله ټول يې په تبغ مړه کړل» «۱۱: ۳۵۸».

کله چې د جنرال محمد جان خان قواوې واصل اباد ته ورسېدې چې د شير پور په قلعه حمله وکړي خو د غازي محمد عثمان خان قواوې د اسمايي له غره څخه د شېر پور کلا انگرېزان د شديد بريد لاندې راوستي و او دې ته يې اړل کړل چې د شېر پور کلا څخه تېښته اختيار کړي «۶: ؟»

عبدالمالک ساپي ليکي: «څرنگه چې د آسمايي غره د محمد عثمان خان ملي

مبارزينو ونېوه، په دې سخته جگړه کې د کابل ټول ښار نورو افغانانو لاس ته راوړ، په دې سخته جگړه کې د کابل څلور سوه ښځو هم برخه اخيستې وه چې پر سرونو باندې يې د جگړې ډگر ته اوبه او ډوډۍ وړلې. دا داسې تاريخي جگړه وه چې په دغه غره ځوانان پرله پسې را ختل او آسمايي غره يې له انگرېزانو څخه بيخي پاک کړ، خو په ۱۸۷۹ م کې د دسمبر په پنځلسمه بيا انگرېزان د شير پور د چوڼۍ څخه راووتل او د کابل ښار خوا ته يې يرغل يوړ چې په ظلم او ستم يې يو ځل بيا لاس پورې کړ. په دغه وخت کې محمد عثمان خان د اسمايي په جنگ کې ښکېل و او دوی (انگرېزان) په خلکو ظلم او ستم پيل کړ، نو د کابل ښار ښځو او نارينه وو، ځوانانو او ماشومانو به نارې او سورې وهلې چې ای! محمد عثمان خانه څه شوې؟ انگرېزانو ستا د تورې شرنګ هېر کړی دی، او بيا يې جگړه راوړه.

په دغه وخت کې غازي محمد عثمان خان د افغاني ملي مبارزينو ته بيا قومنده ورکړه او جگړه خورا توده شوه، محمد عثمان خان په ډېره مېړانه وجنگېده او ملي مبارزينو ته يې نارې وهلې چې مخ پر وړاندې روان شئ، تر شاه ونه گورئ او خپله غازي محمد عثمان خان توره په لاس، سترگې يې سرې شوې وې چې د انگرېزانو سره يې لاس په لاس جگړه پيل کړه، چې غازي محمد عثمان خان په يو وار سره له يوه نه نيولې تر درې کسو انگرېزي ککړۍ پرې کولې او په دغه انگرېزي لښکرو کې توره په لاس داسې ورکړه شو چې کوڅې ويستلې او د وينو لښتې لښتې روان و، چې غازي محمد عثمان خان ډېرې (تېرې) ته تکیه وکړه او د جگړې د ډگر يو ځلې مبارز ته يې مخه کړه چې هلکه! ورشه اوبه راوړه چې ويې څښو.

بيا يې قومنده ورکړه چې مخ پر وړاندې! په دې ځای کې انگرېزان بيا تېښتې سره

شاه خان د آسمايي په په غره برید وکړ، له انگریزانو څخه د آسمايي غره ونېوه، انگریزان یې دومره ووژل لکه د غره د ځمکې پر مخ چې تیرې پرتې وي، نو رابرس بهرته د غره د نېولو له پاره یوه قوي حمله وکړه، دغه غره یې د توپونو لاندې ونېوه چې مجاهدينو ډېر مقاومت وکړ. محمد عثمان خان ساپي د لښکر په سر کې، پيش قبضه په لاس کې وه د انگریزانو په توپخانه د سيلاب په څېر روان و، چې ناڅاپه د توپ پر گولی ولگېده، د انگریزانو سره په دغه جنگونو کې د کوهستان، کوهدامن، تکاب، نجراب، پنجشير او د غوربند مجاهدين زيات شهيدان شول» «۹: ۶۵۵»

وروسته د غازي محمد عثمان خان د شهادت نه مجاهدينو د کابل په شاوخوا پر انگریزانو د کلابندی کړی راتنگوله او د جهاد ادامه درلوده، دغه وخت کې مجاهدين د غازي محمد عثمان خان په شهادت سره خفه و، مگر د ملي سربښندنې احساسات یې لاسپسې راوپارول، خو دده د وفات سره د مجاهدينو تر منځ يوه خلا رامنځته شوه. د انگریزانو هم دسيسې جوړولې. نو ځکه مجاهدين د يو قومي مشر د انتظار شېبې شمېرلې چې عبدالرحمن خان د بخارا څخه افغانستان ته راغی د مجاهدينو سره يو ځای شو، پروان ولايت ته راو رسېده د غزا اعلان یې وکړ مگر په پټه یې د انگریزانو سره خبرې شروع کړې وې.



مخامخ شول په دغه وخت کې غازي محمد عثمان توره له تېکې څخه راويستله او مخامخ د انگریزانو په پوستو ورو روان شو ځای پر ځای یې انگریزي پوستې له مينځه وړلې او ډېر شمېر انگریزان یې ووژل، په دې ترڅ کې چې نوموړی (محمد عثمان خان) د خپل لاس کينه خوا پرته انگریزي پوستې باندې یې یرغل وکړ چې په ناڅاپي توگه نوموړی غازي د انگریزانو د توپ په مرمی ۱۸۷۹ م د دسمبر ۱۵ مه د هېواد ملي مبارز د ۴۰ کلونو په عمر د شهادت درجه وگټله او د نوموړي سره (۸۰) تنه نور هم شهيدان شول» «۴: ۲۲۳-۲۲۵».

انا لله وانا اليه راجعون

په دې جگړه کې د نوموړي سره د ده ورور سيد محمد خان ساپي، اته کسه نور تگابيان هم شهيدان شول بيا د غازي محمد عثمان خان او د غازي سيد محمد خان د دواړو وروڼو جنازې د دوی بل ورور او د مجاهدينو مشر محمد شاه خان د تکاب د نور شهيدانو سره يو ځای د تکاب ښکلې درې ته يوړل او په خپلې پلرنۍ هديره کې د خانانو په کلي کې د عمومي سپرک تر څنګ د يادې درې لويديځې خوا د غره په لمن کې کې په خورا درنښت سره خاور ته وسپارل شول.

په همدې جگړه کې يو شمېر غازيان د سختې جگړې له امله د مراد خانې اوسيدونکو ته پناه وړې وه، د دې خلکو له خوا انگریزانو ته په لاس ورکړل شول او ټول ووژل شول، چې د دوی مقبرې دارګ د باغ د شمالي برخې د ديوال په بيخ کې شته دي او د امير عبدالرحمن خان په امر گنبد پرې جوړې شوې ده» «۲: ۱۰۰».

مير غلام محمد غبار ليکي: «کله چې غازي محمد عثمان خان او د هغه ورور محمد

ورسوي او انگريزان چې د کوم هدف په موخه افغانستان ته داخل شوې وي، دلته يې ډېر مالي او ځاني زيانونه وليدل او د يو کال او نهه مياشتو وروسته يې د خپلې جگړې لمن ټوله کړه او د نظامي جگړې پر ځای يې خپلو سياسي تدبيرونو ته پام واړوه» ۹: ۶۶۸.

د غازي محمد عثمان خان مزار

د غازي محمد عثمان خان او د هغه د ورور سيد محمد خان قبرونه څنگ په څنگ د تگاب د نوروز خيلو په سيمه کې د خانانو په کلي کې د عمومي سپرک تر څنگ د پخو خښتو د گمبزي لاندې خښ دي، چې د دوی پر مزار د حامد کرزي د اوس مهاله حکومت (۱۳۸۴ هـ ش) کې د کاپيسا ولايت څخه اولسۍ جرگې ته نوماند انجينر سعدالله خان «سعدی» له خوا په عصري ډول پرې کار روان دی.

قبرونو ته ور تگ د کومې ستونزې له پاره داسې عملونه د اسلامي شريعت په رڼا کې روا والی نه لري او ډېرو سيمو کې دا رسم او رواج گرځيدلی دی. د غازي محمد عثمان خان او د ده د ورورو مزار ته د تگاب، نجراب، اله ساي او د يو شمېر لرې سيمو څخه گڼ شمېر کسان نارينه او ښځينه راځي چې د نوموړو سيمو خلک زياتره د پنجشنبې او جمعې په ورځ د اولسي دودونو په رڼا کې د دوی پر مزار شمعي بلوي. مگر ځينې کسان د نوميالي غازي د مزار د ليدلو په هدف راځي ځکه د خلکو په زړونو کې د نوموړي په کارنامو سره مينه رامنځته شوې ده.

همدا رنگه د انگليستان په اداره کې د ډيزيرائيلي په ځای د گليدستون حکومت جوړ شوی و، او تاکيد يې کاوه چې د امير عبدالرحمن ان سره بايد اړيکې ټينگې شي. انگريزانو غوښتل چې قندهار د افغانستان ځينې بيل کړي او د کويټې سره يې يو ځای کړي، چې غازي محمد ايوب خان په قندهار کې پر انگريزانو يوه سخته



حمله وکړه چې ډېر شمېر انگريزان يې لمنځه يوړل او د قندهار د بېلېدو مسله يې د انگريزانو په تباهي بدله کړه او غازي ايوب خان د ميوند د لوی فاتح لقب وگټه همدا ډول د ملالی نوم هم په دې جگړه کې ښه وځليده.

امير عبدالرحمن خان د انگريزانو سره موافقه وکړه او رسماً د افغانستان پاچا وټاکل شو او د انگريزان حمايت او ساتنه يې په يو خارجي سياست کې ومنله، نوموړي په ډېرې بېړۍ سره د انگريزانو ځينې شرطونو ته غاړه کېښوده تر څو خپل ځان واک ته

کړی دی. همدا ډول د تګاب د روڼ انده شخصیت (پښتونيار صيب) له خوا په جلا او ځانګړو کليو کې د نوموړي انځور هم چاپ شوی او خپور شوی دی.

غازي محمد عثمان خان د شعرونو په هنداره کې

د ملي اتل غازي محمد عثمان خان په اړه د هېواد ډېرو شاعرانو شعرونه ويلي دي، چې د هېواد ملي خپلواکۍ پر ورځ هم د ده په یاد شعرونه ويل کېږي. په تېره بيا هغه وختونو کې چې زموږ هېواد ته بنکيلاګر د بنکيلاک په سترګه ګوري.

د گل ملا همکار يو شعر چې د وحدت په ورځ پاڼه کې په ۱۹۹۶ م کې د می په ۴ مه د غازي محمد عثمان خان په یاد، تر عنوان لاندې چاپ شوی و او د نوموړي کارنامې يې په خپل شعر کې داسې انځور کړې دي.

د غازي محمد عثمان خان په نوم نومونې

کله چې په لومړي ځل په تګاب کې ښونځی رامنځته شو، د تګاب مرکزي سيمې ښونځی د تګاب ولسوالۍ د تعمير بازار په ختيځه څنډه کې د تګاب د علماو، مجاهدينو، سپين ږيرو، قومي مشرانو او نور ځوانانو لومړنی ښونځی د يوې غونډې په ترڅ کې د غازي محمد عثمان خان په نوم ونوموه او د وخت په تېرېدو سره په نوموړې ښونځۍ کې منځنۍ او ثانوي زده کړو لړۍ هم پيل شوه او د نوموړي په نوم د تګاب مرکزي يا لومړنۍ ليسې رامنځته شوه چې د غازي محمد عثمان خان په نوم ونومول شوه او هم د نوموړي يو انځور د پوهنې وزارت په ودانۍ کې نصب شوی و، چې د نوموړي د انځور په ليدلو به ډېرو خلکو ته د نوموړي تېرې کارنامې ياديدلې.

د ډاکټر نجيب الله د حکومت په دوره کې د غازي محمد عثمان خان يو انځور د کابل د ښاروالۍ په لويديځ ديوال لګيدلی و او کله چې په افغانستان کې نورې ادارې يا نظامونه رامنځته شول د نوموړي پسې شعرونه ويل شوي، په يو شمېر کېستو کې ثبت شوي هم دی او کله چې به د ملي مسایلو په اړه په تګاب کې غونډه جوړېدل نو وينا والو به د غازي محمد عثمان خان ډېره ستاينه کوله.

د حامد کرزي د اوسني جمهوريت په دوره «۱۳۸۵ هـ.ش» کې په کابل کې د دولتي لوړ پوړو چارواکو له خوا د ده په نوم د کارته پروان په سيمه کې د نادري لېسې په لويديځه برخه کې يو واټ ونومول شو.

اوسمهال د نوموړي د کورنۍ يو غړي ډاکټر محمد ايوب ساپي د کابل په چهاراڅي قمبر سيمه کې څو بستريز روغتون د غازي محمد عثمان خان ساپي په نوم جوړ

د غازي محمد عثمان خان ساپي په ياد کې

شاعر گل ملا (همکار)

يوه قيصه مې ده ليدلې	په دوښمن کړي غورځنگونه
په کتاب کې ده راغلې	په وطن کوي ننگونه
دولسووه اونویم	سم د لاسه را روان شو
او په میاشت د محرم	عثمان خان مر د میدان شو
اسمائي د غره د پاسه	په دوښمن کړي غورځنگونه
جهاد پیل شو له اخلاصه	په وطن کوي ننگونه
سر اوچت محمد عثمان که	د توپونو په گولو
چې دوښمن یې حق حیران که	سیمه ونیوه لوگو
اسمائي د غرونو شېر و	د انگریز سپاهیان یې مړه کړه
دی د خپله سره تېر و	په سپرو خاورو یې ماړه کړه
داسې شېر چې شمشېرزن و	دا هغه محمد عثمان و
غزاگانو کې تورزن و	غیرتي ځوی د افغان و
يوه ورځ دوښمن له لوري	يوه ورځ چې سپین سحر شو
قاصد راغلو که یې گورې	رانبکاره په اسمان نمر شو
ویل یې لاره راته را کړه	پر غلیم یې یرغل وکړ
موږ خوښ په دا سو دا کړه	تصرف یې په هغه غره کړ
اشرفی به درته درکړم	دغه کوه اسمائي و
تا به خوښ په سیم او زر کړم	جنگیدلي پرې ساپي و
دا وینا لا خلاصه نه وه	تر هغې چې په سنگر و
چې په سوک یې خوله کړه وه	په نصیب د ده ظفر و
د قاصد ژامه شوه ماته	ده سره اته یاران و
د ده خونه شوه مرا ته	دېر نامتو غازیان و

. (۱۲: ۴)

د غازي محمد عثمان خان ساپي تر شهادت وروسته د ده يو قومندان د تګاب په ښکلي سيمه کې چې د غازي محمد عثمان خان نژدې ملګری و او په لړمي سره يې شهرت درلوده، کله چې قومندان لړمی په يوه جگړه کې مړ شو، نو د سيمې خلکو به په ترنم داسې ښکلي الفاظ له خولې څخه ويستل:

دا لړمی به دې څوک جگ کړي له ميدانه
غازي محمد عثمان خان خانه
همدا ډول اوسمهال چې کله د تګاب سيمو ته د هېواد له جنوبي برخو څخه يو شمېر سوالګرې ښځې راځي او د يو کور مخ ته د سوال له پاره ودرېږي نو داسې الفاظ په لوړ اواز سره زمزمه کوي:

ارمان ارمان که ته مړ نه وای عثمان خان غازي
دا ستا د لاسه کمپنی ته ګوره، ګانې راځي^(۹)

^(۹) مدير صيب امين الله خان د غازي عثمان د کورنۍ غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسيدونکی.

غازي پير محمد خان ساپي

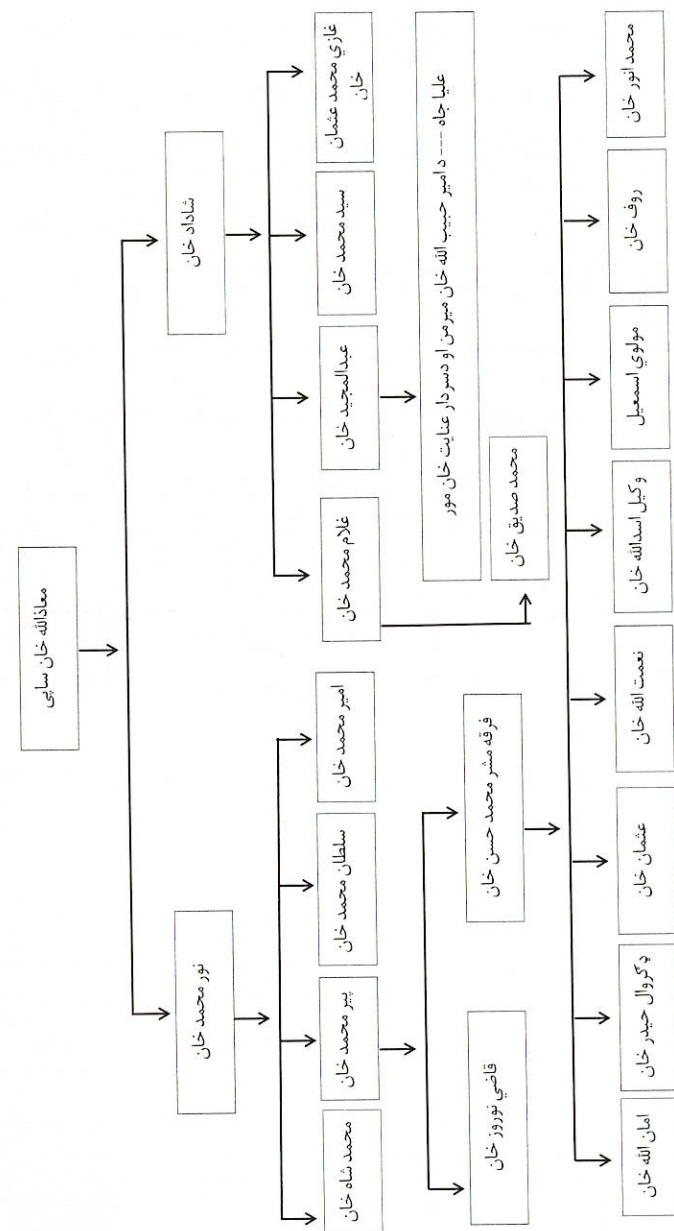
د غازي محمد عثمان خان د پلار له وفات نه وروسته د ده مور نور محمد خان ساپي په نکاح کړه، چې پير محمد خان او امير محمد خان د غازي محمد عثمان خان د مور له پښت نه وروونه دي او د پلار له پښت نه د کاکا زامن دي.

غازي پير محمد خان ساپي د کاپيسا او پروان په مجموع کې د ټول افغانستان مشر و، نوموړي د تګاب د نننۍ کاپيسا او د پروان د سيمو د مالياتو د ټولولو دنده درلوده. غازي پير محمد خان د غازي محمد عثمان خان سر د ملي غورځنگ په جوړولو کې ډېره مرسته کړې ده او د مجاهدينو يو اتل مشر تېر شوی دی.

کله چې غازي محمد عثمان خان پر بالاحصار د نورو افغاني مبارزينو سره يرغل وکړ، نو پير محمد خان ساپي مخامخ پر بالاحصار ور وخوت او د ده جګړه پيل شوه چې نوموړی (پير محمد خان) د انګرېزانو په ډزو زخمي شو او ويې ويل چې څوک زما د ټپي کېدو نه مه خبروی ځکه، چې د مجاهدينو روحیه کمزورې نه شي. کله چې غازي محمد عثمان خان او غازي محمد شاه خان خپل ورور وليده چې زخمي پروت دی نو دوی داسې وويل چې موږ به اوس ټول انګرېزان د بالاحصار څخه ورک کړو. پير محمد خان ساپي ته غازي امان الله خان بابا ويل ځکه چې د ده ورېره «عليجاه» د عبدالمجيد خان لور د عبدالرحمن خان ځوی، حبيب الله خان ميرمن وه چې د دوی ځوی معين السلطنه عنايت الله خان و.

کله چې حبيب الله خان په کله ګوش کې په شهادت ورسېده، نو سر دار نصر الله خان په ننگرهار کې د پاچاهي اعلان وکړ، په دې وخت کې غازي پير محمد خان

د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ شجره



غازي امير محمد خان ساپي

امير محمد خان ساپي د پير محمد خان په څېر د تکاب د نننۍ کاپيسا - پروان او په مجموع کې د ټول هېواد مشر و. نوموړي هم د غازي محمد عثمان خان سره په ټولو جگړو کې گډون کړی دی، چې د امير عبدالرحمن خان د حکومت پر مهال فرقه مشر او د سردار عبدالقدوس سره يو ځای د هزاره جات جگړې ته تللی و.

هغه مهال پر هزاره گانو ډېر ظلمونه کېدل، نو دوی هم جنگ ته ملا وتړله. کله چې امير محمد خان ساپي دغه جگړې ته د حکومت له خوا لېږل شوی و د جگړې وروسته امير محمد خان ساپي د دولت ټول هغه منصب داران ونېول، چې په ظلمونو کې يې لاس درلوده او ټوله گناه يې د حکومت د هغه ځای په منصب دارانو واچوله. هغوی يې بنديان کړل، د هزاره گانو مالونه يې ورڅخه واخيستل بېرته يې هغوی ته وسپارل چې د نوموړي په دې عمل سره هزاره گان ډېر خوشحاله شول^(۱۱)

د هزاره گانو سر بېره سپهسالار غلام حيدر خان لنډي د امير محمد خان ساپي څخه مننه او ستاينه وکړه چې دوی هلته د نظامي اخلاقو څخه کار اخيستی و» ۹: ۹۷۰«.

^(۱۱) ډگروال غلام حيدر خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

غازي امير محمد خان ساپي

ساپي امان الله خان ته ځواب ولېږه چې ته هم په کابل کې د پاچاهي اعلان وکړه او زه دې پوره ملاتړ کوم. په همدې وخت کې نوموړی د تکاب د ډېرو خلکو سره د سروبي په لور روان شو او د کابل لاره يې د نصر الله خان پر مخ بنده کړه او امان الله خان پاچا شو.

کله چې حبيب الله خان کلکاني د امان الله خان پر ضد جگړه کوله پير محمد خان امان الله خان ته يو ليک ولېږه او په هغې کې خپل ملاتړ د نوموړي څخه اعلان کړی و چې ته لږ مقاومت وکړه او زه در روان يم. مگر دا ليک حبيب الله خان کلکاني ته په لاس ورغې او امان الله خان له کابل څخه وتلی و او په پايله کې حبيب الله خان کلکاني پاچا شو.

کله چې له تکاب څخه سپين ږيري او مشران د ميگل صيب او د فرقه مشر محمد حسن خان په گډون د حبيب الله خان کلکاني مبارکي ته لاړل په هغه جلسه کې پاچا له ميگل صيب څخه وغوښتل، چې د پير محمد خان سپارښتنه به ورته نه کوي. په همدې ځای کې د پير محمد خان ځوی فرقه مشر محمد حسن خان ناست و خو نوموړي (پاچا) دی د خبرې له مخې نه پېژنده خو له نوم سره يې ورته بلد تيا درلوده. فرقه مشر محمد حسن خان چې ځان په خطر کې وليده له دې مجلس څخه بيرون شو او د تکاب په لور يې حرکت وکړ خو وروسته بيا بندي شو. کله چې د حبيب الله خان کلکاني پر ځای نا در شاه واک ته ورسېده بيا فرقه مشر محمد حسن خان له زندان څخه ازاد شو^(۱۰)

^(۱۰) ډگروال غلام حيدر خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

غازي محمد شاه خان ساپي

محمد شاه خان ساپي له غازي محمد عثمان خان سره د بالاحصار په جگړه کې او همدا رنگه د آسماني په غره کې له ده سره يو ځای د انگریزانو پر وړاندې جنگیدلی دی. کله چې غازي محمد عثمان خان په آسماني غره کې شهید شو جنازه یې محمد شاه خان ساپي تگاب ته یوړه.

محمد شاه خان ساپي وروسته د حکومت له خوا د میر افغان لقب وگاټه. د هغه وخت د حکومت له خوا یو شمېر «دهن پر» ټوپک له انگریزانو څخه اخیستل شوي وه، چې د ده په مرسته افغانستان ته راوړل شوي و او په دې ټوپکو باندې د نوموړي نوم هم لیکل شوی و، چې تر اوسه د ده د لمسیانو سره شته دی او دا ټوپک ډېر اوږده او درنده دي، چې اوسني یو شمېر خلک یې پورته کولای هم نه شي او دې ټوپکو د «بکري» یواسطه فیر کاوه.

محمد شاه خان ساپي د حکومت له خوا بیا اچې ته ولېږل شو، چې هلته ټول ازبک او ترکمن و. نوموړي له ځان سره یو شمېر تگابي یوړل، چې د ده اولاده، لمسیان او یو شمېر نور تگابي اوس هم هلته اوسېږي چې ډېر ښه ژوند لري او د ډېرو ځمکو خاوندان دي. د نمونې په توګه به د رشید بای ځوی عبدالله خان یادونه وکړو چې په هغه سیمه کې د لویې شتمنۍ خاوند دی^(۱۲)

^(۱۲) ډګروال غلام حیدر خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

محمد صديق خان ساپي

محمد صديق خان ساپي د غازي محمد عثمان خان د ورور (غلام محمد خان ساپي) زوی دی، چې نوموړی د امير عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې د تگاب حاکم و. کله چې امير عبدالرحمن خان د نورستان د ښولو حکم وکړ، نو محمد صديق خان د پنجشير له حاکم سره يو ځای پر نورستان برید وکړ. د نورستان د جنوبي جبهې مشري هم د نوموړي په غاړه وه. په دغه جگړه کې اولياقل خان هم د ده سره ملګری و، محمد صديق خان په دې جگړه «نورستان فتح کول» کې خپل غیرت او جرات ښکاره کړ، د دیانت او خلوص برم یې د اسلام پالو لښکرو په لیکه کې لوړ وساتلو او د اسلام په خپرولو کې یې د نورستان خلک تر اوسه احسان مند ګرځولي دي، چې اکبر شورماچ دې جگړې ته داسې اشاره کړې: «کله چې اولياقل خان باندول په کوتل کې و، نو یو شمېر د باندول کافر اولياقل خان ته حاضر شول او هیله یې وکړه چې د خپل مربوط قوم سره د امير اطاعت مني او په اسلام دين مشرف کېږي په دې شرط چې نظامي او ملکي قواوې دې باندول ته داخلې نه شي.

په دې وخت کې قومندان محمد صديق خان د دوه سوه نظامي نفرو او دوه ضرب ټوپ (قاطري) د تگاب او نجراب له مجاهدینو سره يو ځای چې د (صديق خان) تر قومندانۍ لاندې و، له نورو قواو سره يو ځای شول او د جمادي ثاني د میاشتې په ۱۷ مه باندې ډېره واوره اوږېده او لارې بندې شولې، چې د لښکر سر د یخنی ویره پیدا شوه، خو قومندان محمد صديق خان خپل مورال له لاسه ور نه کړ او د خپل لښکر او له توپخانې سره يو ځای د باندول کوتل سر ته وختل.

په دې ځای کې د باندول ۷ تنه کافر د محمد غلام فرغجاني په ښښه محمد صديق

عبدالغفور خان ساپی

عبدالغفور خان د محمد شاه خان ساپي ځوی، نوموړی یو لوی خان هغه مهال یې د شمالي په کوهدامن کې ډېرې ځمکې درلودې او د حبیب الله خان کلکاني نژدې ملگری و.

حبیب الله خان کلکاني د امان الله خان د حکومت د رانسکورېدو په هدف متې را ونغښتې او په پای کې د امان الله خان پر ځای پاچا شو. د نوموړي له خوا عبدالغفور خان ساپی د کورنیو چارو وزیر وټاکل شو، ځکه چې له ډېر پخوانه دواړه سره ملګري و، خو د وخت په تېرېدو حبیب الله خان کلکاني پر عبدالغفور خان بد ګومانه شو ځکه د عبدالغفور خان تره (پیر محمد خان ساپی) یو لیک امان الله خان ته هغه مهال استولی وه چې د کابل په شمال کې د دواړو تر منځ جګړه روانه وه چې په دې اړه مو مخکې اشاره وکړه.

لږ موده وروسته د عبدالغفور خان د تره زامنو د حبیب الله خان کلکاني د واکمنۍ پر ضد حرکات تر سره کړل او مخ پر کابل یې برید وکړ. په همدې شپه د پاچا له خوا عبدالغفور خان ژوندی په شاه کې واچول شو. کله چې نادر خان واک ته ورسېده بیا د نوموړي د کورنۍ د غړو له خوا د عبدالغفور خان مړی را وویستل شو چې ۱۷ ورځې پرې تېرې شوې وې^(۱۳)

^(۱۳) انجنیر نور احمد حیدر ساپی، د غازي محمد عثمان د کورنۍ غړی.

خان ته راغلل او د طبيې کلمې په ویلو سره مسلمانان شول او د حکومت په اطاعت راضي شول. دغه کسانو د محمد صديق خان څخه غوښتل چې لښکرې دې باندول ته داخلي نه شي، مګر نوموړي خپلې قواوې باندول ته داخلي کړې او د لښکر څخه ۵۰ تنه د هوا د یخنی له امله مړه شول، په باندول کې جنګ شروع شو او کافر ټول د غرونو خوا ته په شا شول او کلا کفار کې هغه کسان وچې تښتیدلی نه شول. کلا ته یې اور واچوه او د نظامي لښکر نه دوه کسه مړه دوه زخمیان او د ملکي لښکر نه ۷ کسه زخمیان شول.

د باندول، انیش او موم چې د دوی شمېر څلور سوه کورنیو ته رسېده د لښکرو ولکې ته راغلل او فراري خلک په کراچ کې ځای پر ځای شول. له دې سره جوخت اولیاقل خان د قومندان محمد صديق خان پسې ورغی او زر ګونه ملکي مجاهدین له محمد صديق خان سره یو ځای شول. د نوموړي قومندان په مقابل کې ټول کافر مات شول او هغه کافر چې په نیلاب کې ټول شوي و هغوی یې د نیلاب د اوسیدونکو سره یو ځای کولم خوا ته په شا کړل.

قومندان محمد صديق خان چې په نیلاب کې کوم مالونه تر لاسه کړي و د هغوی د ساتنې له پاره یې اولیاقل خان د یو توپ او ۱۶۰ پیاده نظامي عسکرو او دوه سوه ملکي عسکرو سره یو ځای پرېښوده او خپله د یو توپ او څو نفرو سره د کافرو پسې کولم خوا ته لاړ چې د رجب په پنځمه د کافرو او د دوی تر منځ سخته جګړه ونښته او د اسلامي لښکر څخه ۱۲۰ تنه شهیدان شول او د جګړې په پای کې کافرو ماته وخوړه «۷:؟»

د فرقه مشر محمد حسن ساپي جگړه له لقيانو سره

لقيان چې مسلمانان و او د روسانو له خوا پرې ظلم کېده او هغوی افغانستان ته پناه راوړې وه، د جنرال نادر خان له خوا وځپل شول. د نادر خان په فرمان فرقه مشر محمد حسن خان، چې د تګاب خان و او د لقیانو په جگړه کې يې له نورو خانانو سره د شاه محمود په مشرۍ ګډون کړی و.

د دې جگړې په اړه د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد ډګروال غلام حيدر خان وايي: «لقيانو (اتم بيک او ابراهيم بيک) چې د يو لښکر سره د امو له سيند څخه را پورې وتی و، په مزار کې يې اړولي و، نو د شاه محمود په مشرۍ او د صفدر خان هزاره په قومندانۍ يوه لېوا عسکر د لقیانو د اېستلو له پاره ولېږل، مګر لقیانو دا لېوا ټوله له مينځه يوړله. شاه محمود بيا خپلو نفرو ته وويل، چې لقيان په خپل لښکر کې نژدې دولس زره (۱۲۰۰۰) سواره جنگيالي لري، د دوی سره موږ اوس جگړه نشو کولای بايد کابل ته لاړ شو او له هغه ځايه نوره فرقه له ځانه سره راوړو.

په دې جرګه کې فرقه مشر محمد حسن خان را پاڅېده او ويې ويل: وزير صيب زه ستاسو د دې خبرې سره جوړ نه یم. زه يو پښتون او ساپی یم او هزاره صفدر خان زما ملګری دی، زه د لقیانو سره تر هغې جنگېرم، تر څو چې مې د ملګري انتقام نه وي اخيستی او يا مې خپل ځان نه وي وژلی. شاه محمود بيا د خپلو قواو مشران راټولو کړل او د هغه وخت له رسم سره يې توره د نفرو په منځ کې کېښوده او ويې ويل: هر څوک چې د لقیانو جنگ ته ځي توره دې له ميدان څخه اوچته کړي.

فرقه مشر محمد حسن خان د خپل ځای نه پاڅېده، له ده سره يواځې د تګاب درې

سوه کسان و، بيا يې د جگړې له پاره لښکر جوړ او د شاه محمود په اجازه يې عسکرو (قومي خلکو) ته وويل: که هر څوک پخپله خوښه جنگ ته ځي د نورو له جملې دې را وويځي، چې لښکر يې په همدې ترتيب جوړ کړ.

لقيانو (اتم بيک او ابراهيم بيک) چې د مزار په بالاحصار کې اړولي و، دوی ورپسې حرکت وکړ، کله چې فرقه مشر صيب د هغوی سيمې ته نژدې شو، ولسي خلکو ورته وويل: د لقي کسان اوس په لاره را روان دي، چې د مزار له خلکو نه يې په زوره غوايان، اوبښان، غلې او دانې اخيستي دي او لقي ته يې وړي. فرقه مشر محمد حسن خان د خپلو کسانو سره کمېن ونېوه او د هغوی په انتظار کې و، چې غله د محمد ناصر خان په مشرۍ د ټول کاروان سره ونېول شول. مالونه يې ترې واخيستل او بېرته يې د مزار خلکو ته وسپارل. په دې وخت کې لقي (اتم بيک او ابراهيم بيک) کريم قرغ ته تللی و، کله چې د خپلو کسانو د نېولو نه خبر شو، په بېړه يې د دوی په لور حرکت وکړ. مازيګر فرقه مشر محمد حسن خان ته خبر را ورسېده، چې د لقي پوځونه را نژدې شوي دي. ده خپلو کسانو ته امر وکړ چې سرک پرېږدئ او د لارې په دواړو خواو تپو (غونډيو) کې سنگرونه جوړ کړئ.

کله چې لقي د جگړې له پاره راځي، نو فرقه مشر محمد حسن خان د ځمکې له تل سره سنگر نېولی و، لقیانو فکر کاوه چې دوی (فرقه مشر محمد حسن خان) به هم په اسونو سپاره وي، نو مرمی يې ډېرې جگې لګيدلې. د فرقه مشر محمد حسن کسانو د سپوږمۍ په رڼا کې هغوی ښه ليدل او په يوه مرمۍ يې دوه درې کسه د مينځه وړل. جگړه تر سهاره پورې روانه وه، فرقه مشر محمد حسن خان ويل: کله چې سهار شو، د

وژل شو کسانو او آسونو د وينو بد بوی زما په مغزو بد لگیده، په دې جگړه کې لقیان د لويې ماتې سره مخ شول.

کله چې نادر خان خبرېږي، چې فرقه مشر محمد حسن خان يواځې د لقیانو جگړې ته تللی دی، نو وزير شاه محمود ته ډېر په قهر شو او فرقه مشر محمد حسن خان پسې يې ولېږه، ځکه د دوی له جگړې نه يوه ورځ مخکې د شاه محمود يوه لېوا عسکر لقیانو له مينځه وړي و. شاه محمود چې له نوي پوځ سره له کابل نه ځي، په توپونو د لقیانو سنگرونه ولي. بالاخره محمد حسن خان خپله سپينه پکړۍ د ټوپک په ميل وټومبله او باد ډېره اوچته کړه هغوی (شاه محمود) کسان پوه شول چې دا زموږ ملگري دي.

فرقه مشر محمد حسن خان له خپلو ملگرو سره يو ځای د لقیانو لښکرې تر هغې پسې واخيستې تر څو يې چې بېرته د آمو د سيند پورې غاړې ټيل وهلې. کوم مالونه چې د لقیانو څخه په جگړه کې دوی نيولي و، شاه محمد غوښتل چې ځانته يې ولجه کړي، مگر محمد حسن خان دا مالونه د مزار خلکو ته وسپارل، چې د مزار خلک د نوموړي په دې کار ډېر خوشحاله شول او په هر ځای کې به يې د ده ستاينه کوله او ده پسې به يې سندرې ويلې. د يوې مسرې متن يې په پښتو کې داسې دی «شابس او رحمت دې وي د ساپي په هسې ځوان» او د تگاب د خلکو ستاينه به يې کوله.

کله چې شاه محمود او فرقه مشر د مزار د خلکو د مالونو په سر يو دبل مخالف شول، نو شاه محمود د ده پر ضد غلط راپورونه نادر خان ته ورکول چې نادر خان محمد حسن خان وغوښت، ده داسې گومان کاوه چې مکافات به ورکړي، خو هغه ته شاه محمود ويلي و، چې ده په مزار کې علم برداري وکړه او د پاچاهي خيال لري، د ده

چاره مشکله ده.

نادر خان محمد حسن خان ته وويل چې ځينې د ټوپکو د ټولولو خيال لري، ډېر بد سلوک يې هم ور سره وکړ. البته تر دې خبرو مخکې کله چې محمد حسن خان د لقیانو د جگړې څخه بريالی راستون شو، نو نادر خان ورته کابل کې ځمکه او يوه رتبه د جنرالۍ د مکافاتو په ډول ورکړه. نادر خان ته د خبرو پر مهال محمد حسن خان هيڅ هم ونه ويل ځکه چې په همدې وخت کې نادر خان څوکسه په خپله کوټه کې کې وژلي و. نوموړی له دغه مجلس څخه بيرون شو، وزير (صدر اعظم) محمد هاشم خان ته لاړ چې هلته د مزار والي هم ناست و، والي د روغې نه وروسته محمد حسن خان په غېږه کې ونېوه او ډېر انسانيت يې ور سره وکړ.

وزير محمد هاشم ته د مزار والي گل محمد خان د فرقه مشر محمد حسن خان په اړه داسې وويل: دا هغه ځوان دی چې د ده په توره د مزار خلک د لقیانو څخه خلاصون ومونده.

بيا وزير (صدر اعظم) وويل: دا خو موږ ته واجب القتل را پېژندل شوی دی. چې وزير له ځان سره نادر خان ته يوږ، نادر خان ور څخه ډېره بښنه وغوښته، خو د فرقه مشر صيب د نادر خان دا سلوک خوښ نه شو. وروسته تگاب ته لاړ نور يې کابل ته د راتلو څخه ډډه وکړه. نادر خان چې به کله وغوښت، ده به د ناروغۍ بهانه کوله هغه له کابل نه ځينې ډاکټران راولېږل، خو نوموړی هيڅ د ډاکټرانو سره ښه سلوک ونه کړ.

گران لوستونکي کولای شي د لقیانو او نادر خان تر منځ چې کومې جگړې شوې دي ځينې کتابونو ته مراجعه وکړي او د دغې جگړې په اړه ډېر معلومات تر لاسه کړي او په خپله قضاوت وکړي.

د فرقه مشر محمد حسن خان او انور خان بندي کېدل

څرنگه چې محمد حسن خان له کابل سره خپلې اړیکې پرې کړې، خو د نادر خان له خوا څو ځلې کابل ته وغوښتل شو، مگر دې حاضر نه شو. بالاخره نادر خان یوه قوه د والي اسمعیل خان وردگ په مشرۍ د ده د نېولو له پاره تګاب ته ولېږله تر څو محمد حسن خان ونیسي او په زور زیاتي یې کابل ته یوسي.

والي اسمعیل خان وردگ د تګاب د ولسوالۍ تر څنګ د تګاب یو شمېر مشرانو سره یوه غونډه وکړه. والي د دغو مشرانو څخه د محمد حسن خان په نېولو کې مرسته وغوښتله او ځینې کسانو له والي سره ژمنه وکړه، چې موږ به یې په ډېره اسانۍ تاسو ته ونیسو.

کله چې محمد حسن خان له دې پلان څخه خبر شو په ډېر قهر سره یې، ولسوالۍ محاصره کړه او والي ته یې خبر ورکړ، که تر مازیګر پورې له تګاب څخه ونه وتلې زه به در سره سخته جګړه پیل کړم. بیا همغه و چې والي اسمعیل خان له تګاب څخه ووت. وروسته بیا د یو شمېر کسانو په ټینګار محمد حسن خان د میاگل صیب سره یو ځای نادر خان ته ورغی، هغه ښکاره د دوی عزت وکړ، مگر په پټه یې نظر بند کړ، تګاب ته یې د ور تګ اجازه ور نکړه او له ځان سره یې ستون کړ، کله چې نادر خان د ښونځي د یو شاګرد له خوا ووژل شو نو محمد حسن خان تګاب ته لاړ.

د محمد ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال محمد حسن خان خبر نه و، چې د نوموړي مشر زوی (محمد انور خان) د یو شمېر کسانو سره د لویو لارو په سپړ کونو باندې نظامي حرکات کوي. محمد حسن خان ته وزیر محمد هاشم خان وویل: ستا مشر زوی زموږ پر ضد عملیات کوي. محمد حسن خان خپل زوی (محمد انور خان) ته د دې موضوع

په اړه یو لیک واستوه په ځواب کې محمد انور لیکلي و: پلاره ما خپل نوم پخپل بیل لیکلی دی او هره ورځ خپل کار کوم مګر تا ته چا غلط خبر در کړی دی. محمد حسن خان د انور خان لیک وزیر (صدر اعظم) ته یوږ هغه وویل: ستا ځوی چې هر څه غواړي زه یې ورته ورکوم، خو زه د هغه په اړه سم راپورونه لرم.

والي اسمعیل خان وردگ د وزیر (صدر اعظم) په امر تګاب ته لاړ او د ده یوه خور د محمد حسن په کورنۍ کې واده شوې وه. والي اسمعیل خان په چل او فریب سره د خوره یې په نوم کابل ته یوږ او هلته یې بندي کړ.

محمد انور خان چې کله حکومت نېوه، نو ده ته د تګاب حاکم میلستیا کړې وه، ځکه له ده (انور خان) سره هم درې سوه ملګري و، د میلستیا په شپه د پروان د اښیې قومندان هم راغلی و. محمد انور خان چې کله سهار له خوبه پاڅېږي (۵۰) عسکر ورته له ټوپکو سره ولاړ دي او په دې چل یې ونېوه او ۱۸ منه غراب یې ورته په غاړه کې واچوه. نوموړی دومره پیاوړی ځوان و چې (۱۸) منه غراب سره موټر ته خپله ور وخوت او د کابل په زندان کې یې اوه (۷) کاله تېر کړل.

د ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال محمد حسن خان داسې بندي شو، چې وزیر (صدر اعظم) ورته خبر ولېږه، محمد حسن خان چې کله صدرات ته ځي، صدر اعظم نشته دی او د دولت منصبدارانو یو پلان جوړ کړی و، چې صدر اعظم صیب ولایت ته تللی او ته یې غوښتی یې، کله چې ولایت ته ځي هلته ورته وایي چې صدر اعظم صیب د زندان سیمې ته تللی دی. محمد حسن خان چې د زندان سیمې ته ځي نظامي درویشي یې په تن کې وه او یوه مضره تفانچه یې په غاړه وه. د محبس امنیتي قطعې ورته رسم تعظیم وکړ او وروسته د رسم تعظیم څخه یو وظیفه دار عسکر ورته وایي

راځه چې د صد راعظم صيب خونې ته دې يوسم. کله چې هغه (محمد حسن خان) کوټې ته ورننوت عسکرو ورپسې دروازه کلکه کړه چې (۷) کاله د زندان ترخې شپې يې تېرې کړې، له ده سره د کابل په زندان کې د وخت مشهور زندانيان لکه ملک ميرزمان خان د خپلې کورنۍ سره او ملک قيس د خوگياڼيو مشر هم د ده سره بنديان و.

قاضي محمد نوروز خان: نوموړی د فرقه مشر محمد حسن خان مشر ورور، چې د غازي امان الله خان د استقلال په جگړه کې د اخوندزاده ملاصيب او يو شمېر نورو تکابيانو سره يې د هېواد په ختيځه جبهه کې گډون کړی دی. نوموړي ټول عمر په قضا کې تېر کړی و او په دې اړه يې دوه مهم کتابونه ليکلي چې تر دې دمه چاپ شوي نه دي او د يو اثر نوم يې (گلچين نوروز) دی^(۱۴)

^(۱۴) ډکروال غلام حيدر خان (د محمد حسن خان زوی) او د کابل د حربې ښونځي پخوانی استاد.

د محمد حسن خان ساپي زامن

مخکې يادونه وشوه، چې د محمد حسن خان مشر زوی محمد انور خان د ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال يوه ډله د نفرو درلوده، چې په لويو لارو کې يې نظامي حرکات کول. والي اسماعيل خان وردگ د صدراعظم محمد هاشم په امر ونېوه او د کابل (چهلستون) په زندان کې بندي شو.

د نوموړي بل زوی عبدالروف خان ساپي د محمد ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال د غور په کشک کې د امنيه قومندان په توگه دنده ترسره کوله. د يو راويت له مخې عبدالروف خان د داود خان د هغه فرمان په اساس چې د کابل او کندهار په لويه لاره د غلو ډله که هر چا ونېوله نو د مکافاتو خاوند به شي.

عبدالروف خان د خپلو (۷) کسانو سره د غلو د ډلې پسې شو، شپږ مياشتې يې د غلو سره په ملگرتيا تېرې کړې او يوه ورځ يې د غلو مشر په خپله لونگي لاس تړلی کابل ته راوړ. د سردار داود خان له خوا ورته دوه ترفيع ورکړل شوې او نقدې مکافات يې هم ورکړل او نوموړي له داود خان څخه وغوښتل چې پلار او ورور يې له زندان څخه ازاد شي.

په کومه ورځ چې سردار محمد داود خان له زندان څخه محمد حسن خان او انور خان ازاد کړل، په همدې ورځ عبدالروف خان هم تگاب ته روان شو، چې د لارې په اوږدو کې د ډېرې خوشحالي نه زړه ودرېده. په همدې ورځ محمد حسن خان او انور خان هم تگاب ته روان دی چې د کاپيسا د صيادو په سيمه کې د يو تگابي جنازه يې ولېږده، چې کله له دوی څخه مخکې شي او کله ورورسته، خو دوی پوه نه شول چې د

عبدالروف خان جنازه ده.

مازيگر مهال محمد حسن خان او محمد انور خان خپل کلي ته ورسېدل، چې يو شو شيبې وروسته د عبدالروف خان جنازه هم ورسېده. کله چې سردار محمد داود خان د عبدالروف خان له مرگ ځنې خبر شو ډېر خفه شو او پنځوس زره افغانۍ د نوموړي کورنۍ ته ولېږلې. د عبدالروف خان د کورنۍ غړي بيا وايي چې نوموړي ته په قندهار کې د حکومتي کسانو له خوا زهر ورکړل شوي و.

مولوي محمد اسمعيل خان:

مولوي محمد اسمعيل د فرقه مشر محمد حسن خان درېيم زوی دی، چې په شيراغا باندې مشهور و. نوموړي په ديني برخه کې زده کړې په تگاب کې د قاضي صيب جانان په مدرسه کې تر سره کړې وې. نوموړی د نیکو اخلاقو څښتن و او د همدې له امله د خپل پلار فرقه مشر محمد حسن خان د باور له مخې د کورنۍ د مشر توب دنده ورکړل شوې وه. ده هم د خپلې کورنۍ د نورو غړو په څېر په خپله سيمه کې د خپل ولس له پاره ځانگړې خدمتونه کړي دي. په ۱۳۶۴ هـ ش کې په تگاب کې د سياسي او نظامي ډلو تر منځ په پټه وژنې روانې وې، چې مولوي محمد اسمعيل هم په خپله سيمه کې د ځينو کسانو له خوا په شهادت ورسېده.

وکیل اسدالله خان ساپی: وکیل اسد الله خان د محمد حسن خان زوی، چې د ژوند ډېره دوره يې په وکالت او د خپلو خلکو په مشرۍ کې تېره شوې ده. نوموړی د تگاب د خلکو وکیل او د سردار محمد داود خان د کودتانه وروسته شورا منحل شوه، دی په خپل کور کې اوسېده کله چې د شوروي سور پوځ پر وړاندې جهاد (سپېڅلي جگړه)

پیل شو، ده په کې پوره ونډه واخيسته بيا پېښور ته مهاجر شو. نوموړي د جهاد پر مهال د پير صيب او د صبغت الله مجددي په تنظيمونو کې کار کاوه، کله چې جهاد بريالی شو بيا امريکا ته لاړ چې تر اوسه پورې ژوندی دی او په امريکا کې اوسېږي^(۱۵). **غلام حيدر خان ساپی:** غلام حيدر خان ساپي د ژوند ډېره برخه د خپل پلار (فرقه مشر محمد حسن) په څېر په نظامي برخه کې تېره کړې ده. نوموړی په ۱۳۴۶ هـ ش کې د کابل د حربي ښونځي څخه فارغ شو او ډېر کلونه يې په اردو کې په بيلابيلو برخو کې په رسمي توگه دنده تر سره کړه او ۱۷ کاله يې په حربي ښونځي کې د استاد په توگه تېر کړل.

نوموړی د حامد کرزي د واک پر مهال (۱۳۸۳ هـ ش) د ډگروالۍ په رتبه تقاعد شو، چې اوسمهال د کابل په چهاراځي قمبر په فاميليو کې اوسېږي. د نوموړي زوی (ډاکټر ايوب ساپی) اوسمهال يو لوی بستريز روغتون د غازي عثمان په نوم هم په ياده سيمه کې جوړ کړی دی.

ډگروال حيدر خان ساپی فرهنگي شخصيت هم دی د تگاب او اله ساي په مجموع کې د کاپيسا د خلکو په غونډو او پروگرامونه کې د يو مشر په توگه برخه اخلي. نوموړی ليکنې هم کوي او ډېرې تاريخي ژباړې هم لري چې تر اوسه د چاپ ډگر ته نه دي راوتلي.

(۱۵) ډگروال غلام حيدر خان (د محمد حسن خان زوی) او د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

ماخذونه

- ۱ - حبیبی، عبدالحی. (۱۳۸۵ هـ ش). د افغانستان لنډ تاریخ. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.
- ۲ - ځلمی، محمد ولی. (۱۳۶۸ هـ ش). زموږ غازیان. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمۍ.
- ۳ - رښتیا، سید قاسم. (۱۳۷۷ هـ ش). افغانستان در قرن نژده (۱۹). کابل: میوند خپرونډویه ټولنه.
- ۴ - ساپی، عبدالمالک. (۱۳۷۹ هـ ش). د ساپیانو د پېژندنې تاریخ. کابل: د افغانستان علومو اکاډمۍ.
- ۵ - ساپی، عبدالمالک. (۱۳۵۸ هـ ش). صفا ورځپاڼه (لومړۍ گڼه). کابل.
- ۶ - ساپی، طاهر. (۱۳۸۵ هـ ش). رڼا مجله (لومړۍ گڼه). ننګرهار.
- ۷ - شورماچ، اکبر. (؟). نورستان در گسترده تاریخ. کابل: میوند خپرونډویه ټولنه.
- ۸ - عطایي، محمد ابراهیم. (۱۳۸۰ هـ ش). د افغانستان پر معاصر تاریخ لنډه کتنه. کابل: میوند خپرونډویه ټولنه.
- ۹ - غبار، میر غلام محمد. (۱۳۴۴ هـ ش). افغانستان در مسیر تاریخ. کابل: مرکز نشراتي انقلاب.
- ۱۰ - قاضي، عطا والله. (۲۰۰۴ م). د پښتنو تاریخ. پېښور: یونیورسټي بک ایجنسي.
- ۱۱ - کاتب، فیض محمد. (۱۳۳۴ هـ ش). سراج التواریخ. کابل: دارالسلطنه.
- ۱۲ - همکار، ملاگل. (۱۹۹۴ م). وحدت ورځپاڼه (دویمه گڼه). پېښور.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library